

♦ Iveta Horváthová. Ilustrácia: J.G.Mandel

Keď nechýba odvaha

Ak máte odvahu, zvládnete veci na prvý pohľad nereálne. S novinami to v roku 2017 vyzeralo zle. Tak ako posledné roky predtým, bol až štvrtý kvartál roku, keď sme konečne dostali podpísanú zmluvu a peniaze na realizáciu projektu. Otázka znela: Má vôbec význam vydávať noviny na konci roka? Priznám sa, že som to zvažoval a rozhodol sa ísť do toho. Mali sme možnosť projekt realizovať do marca 2018, ale vydať za necelé štyri mesiace dvanásť čísel, to chcelo odvahu. S mojimi spolupracovníkmi sme ale do toho šli

a teraz, na konci marca, čítate môj posledný úvodník v 12. čísle.

Obsah novín sme ladili viac nadčasovo, keďže sme nemohli byť aktuálni. Asi to bol jeden z prvých rokov za celú éru novín, kedy v nich dominovala hlavne literatúra v takom rozsahu. Či už to bolo rozsiahle dielo – historický román od Braňa Oláha s názvom Zabudnuté kráľovstvo alebo poviedky z rozprávania starých Rómov od Igora Duždu. Priestor sme dali aj členom Rómskeho literárneho klubu z Banskej Bystrice. Väčšia časť autorských diel bola

v slovenskom jazyku, pretože v tomto jazyku autori tvoria, pre rozsiahlosť diel nebol priestor na rómsky preklad. Pravdou je, že je stále málo autorov, ktorí píšú priamo v rómskom jazyku.

Keďže sme noviny 2017 vydávali v prvom kvartáli 2018, sem tam sme do obsahu zaradili aj aktuálne veci – presahy z roku 2017.

Odvaha nechýba ani mladým ľuďom, ktorí sú členmi občianskeho združenia Palikerav. Niektorí z nich píšú vlastné básne – dve autorky sú v tomto čísle –

niektorí sa rozhodli robiť recenzie slovenských a svetových autorov. A celkom sa im darí.

Odvážni sú aj mladí ľudia, ktorých sme predstavili v ročníku 2017 a ktorí si idú za svojimi snami.

V poslednom čísle s označením 2017 sa preto chcem poďakovať všetkým za spoluprácu, a že nabrali odvahu ísť do toho.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo lil*

L. Oračko: Musel som sa so školou zžiť / Me musaj la školaha te sphandel

„Boli chvíle, keď som chcel zo školy odísť,“ hovorí študent odboru špeciálna pedagogika a pedagogika pre mentálne postihnutých. Budúci pedagóg s politickými ambíciami nám porozprával o svojich školských úspechoch a cieľoch. Ladislav Oračko študuje na levočskom inštitúte Katolíckej univerzity v Ružomberku a pochádza z obce Jakubany pri Starej Ľubovni.

Štúdium špeciálnej pedagogiky a pedagogiky pre mentálne postihnutých je jedným z najnáročnejších študijných odborov na pedagogických fakultách. Prečo práve tento odbor?

Mojej sestre sa narodilo dieťaťko, ktoré je ťažko postihnuté a odvtedy mám blízky vzťah k deťom s výnimočnými potrebami. Práve preto som sa rozhodol pre tento odbor. Som v prvom ročníku na magisterskom štúdiu, školu navštevujem v dennej forme. Na budúci školský rok ma čakajú štátnice.

Akým odborným predmetom ste sa venovali v bakalárskom stupni štúdia?

Hlavné predmety môjho štúdia boli pedagogika, psychológia a didaktika. Najnáročnejším predmetom bola pre mňa psychológia. Ale ak sa človek učí, tak veľa vecí dokáže zvládnuť. Témou mojej bakalárskej práce bola literárna tvorba spisovateľa Dezi-dera Bangu a jej prínos pre rómsku kultúru.

Ako prebiehalo bakalárske štúdium? Prechod zo strednej školy na vysokú nie je vždy jednoduchý. Prostredie je iné – možno menej osobné, viac anonymné a obsah učiva je obsiahlejší.

Zo začiatku to bolo náročné. Nie raz boli chvíle, kedy som chcel zo školy odísť. Náročné bolo najmä to, že som prišiel do úplne cudzieho prostredia. Skončil som odbor na strednej škole, ktorý absolútne nesúvisel s odborom, ktorý študujem teraz. Nielen učivo, aj prostredie bolo pre mňa nové, neznáme. Musel som si nájsť cestu k tomu, aby som sa zžil so školou, učivom. Ako som spomínal, nie raz som to chcel zabaliť, najmä počas skúškového obdobia, kedy bolo potrebné sedieť nad knihami a tvrdo sa učiť. Podržala ma rodina a ja som to aj s ich pomocou zvládol.

Máte ako denný študent priestor venovať sa záľubám, prípadne si rozširovať vedomosti aj mimo školy?

Počas bakalárskeho stupňa štúdia som bol aktívny a tá aktivita pretrvávala doteraz. Napríklad, dozvedel som sa o možnosti

stážovať na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Bol som tam tri mesiace. Začal som sa viac zaujímať o rómsku kultúru, mládež, získal som bližší vzťah k neformálnemu vzdelávaniu, či workshopom.

Čo vám dala do života stáž u splnomocnenca?

Získal som veľa kontaktov a priateľských vzťahov. Medzi Rómami existuje veľmi veľa šikovných a vzdelaných ľudí, a takých som spoznal práve na úrade. Keď som tam prišiel, privítal ma bývalý splnomocnenec Peter Pollák v rómčine, čo sa mi veľmi páčilo. O politike som vtedy nemal vôbec šajnu a bál som sa toho, ako to zvládnem. Sedel som na sekretariáte s jednou veľmi dobrou osôbkou, a keď som potreboval pomoc, u nej som sa jej dočkal. Bola s ňou veľká sranda, volala ma princ Bajaja a ja ju Popoluška.

Darí sa vám zúčastňovať sa neformálnych spôsobov vzdelávania?

Spolupracujem s neziskovými organizáciami, ale aj Národným demokratickým inštitútom, s ktorým som naposledy navštívil Brno, konkrétne Múzeum rómskej kultúry

v Brne. Cieľom tejto výpravy bolo dozvedieť sa viac nielen o rómskej, ale aj moslimskej, či židovskej kultúre a náboženstvách. Spoznal som rovesníkov z týchto kultúr. Nadviazali sme kamarátske vzťahy a sme spolu v kontakte, píšeme si a tešíme sa na ďalšie stretnutie.

Aký vzťah máte k Rómom?

Záleží mi na našich občanoch u nás doma, ale aj na celom Slovensku. Najbližšie by som chcel kandidovať na post starostu v našej v obci Jakubany a chcel by som zmeniť to, čo sa v našej obci ešte nikomu nepodarilo.

Celkom pekná ambícia.

Áno, ja mám veľké ambície.

Aké zmeny by ste chceli dosiahnuť vo vašej obci?

Chcel by som zvýšiť pracovné príležitosti v našej obci, vybudovať komunitné centrum, ktoré za tejto politickej konštelácie poslanci neodsúhlasili. Bohužiaľ, naše deti po škole nemajú priestor na to, aby sa mohli viac sústrediť na vzdelávanie. Deti nemajú kde tráviť svoj voľný čas a takisto aj ženy, ktoré sú doma. Myslím si, že komunitné centrum v našej obci by bolo

veľmi prospešné. Taktiež ihrisko pre deti. V každej osade, ktorú som navštívil majú spravené ihriská. Napríklad aj v Ihľanoch. V Jakubanoch ihrisko je, avšak deťmi využívané nie je. Dôvodom je to, že deti sa boja na spomínané ihrisko vstúpiť z dôvodu, že ich odtiaľ majorita vyženie. Pamätám si, keď sme sa s kamarátom chceli na tom ihrisku hrať, akurát šiel okolo na bicykli starosta. Predstavte si, vyhodil nás odtiaľ. Netvrším, že každý bude reagovať na deti tak popudlivo. Nechcem hádzať všetkých do jedného vreca, pretože všade sú dobrí, ale aj zlí ľudia.

Uchádzanie sa o úrad starostu si vyžaduje odvahu, ale aj vieru vo svojich potenciálnych voličov. Sú Rómovia v Jakubanoch dostatočne politicky zrelí, aby volili rómskeho kandidáta na starostu?

Myslím si, že áno. Rómovia v Jakubanoch sú už natoľko sklamaní zo starostov, ktorí prebrali politickú moc v obci, že už volajú po zmene. Takže verím, že by rómskeho kandidáta podporili a že sa to podarí.

V mnohých lokalitách, kde je prevažná sila voličských hlasov na strane

E džuvľi, savi resel peskre sune

Na prindžarav but romane džuvľen, save avri phirde e politologija. Vlasta Tökölyová la avri phirdas pre Trenčiansko univerzita Alexander Dubčekoskri Trenčínoste. Bešel andre Banskó Štiavnica, kerelas buťi sar e redaktorka andre televizija JOJ the andre Slovatiko televizija. Sas the e themeskri godaver džeňi vaš e masmedijalno politika the e medijalno godaver džeňi vaš o zorardo manuš SR rajipnastar vaš o romane komuniti. Kerđas e birajipnaskri organizacija, savi kerel paš o temi sar o jekh učipen maškar o džuvľa the murša, manušíkane čačipena the sajekh šajipena. Andro amaro vakariben latar phučavas, sar dikhel amaro khetañiben the e Romengri situacija, špeci- jalno le romane džuvľengri.

Sar džalas tumaro dživipen?

Na gondolinav, hoj miro dživipen hino varesavo špeci- jalno, šaj ča oleha, hoj ulifom andre romaňi famelija. Som e manušni –

e džuvľi, savi resel peskre sune. E džuvľi le dživipnaha pherdo na užarde butenca, špeci- jalno dživipanskre keribenca a sakovar resle sunenca, pal oda hin but phari buťi. Gondolinav, hoj som bachtaľi manušni. Šaj, hoj oda pes šunela sar o kliše, no nekh bareder bacht andro miro dživipen hiňi miri famelija, andre savi ulifom u savi man sakovar opre likerelas, forminelas the sikhadaš, hoj savoro pes del te resel andro dživipen, kana o manuš kamel. Kana le manušen hino o kamiben, o drom arakhela, ča našti oda te mukhel. U pal oda o manuš našti te gondolinel ča pal peste. Leskri buťi, viziji the sune musaj te chuden bareder, učeder resa.

Pal o gimnazijum gelan te sikhľol e politologija. So tumen ki oda andas?

Oda uštar na kerđom pal o gimnazijum. Imar ciknorestar sas miro suno te sikhľol o maškarthemutne relaciji vaj politologija. Leperav mange, sas man ochto, eňa berša,

kana oda imar džanavas. Sas man fascinacija le svetoha, oleha, sar džal a kamelas te kerel feder luma, sar sas, buter čačipnenca. Džanavas, hoj oda, so lidžal o buťa dureder hine o love vaj e politicko zor, save džan jekhetanes. Kamavas te džanel čačes, zora- les, sar te lidžal angle le manušen, te kerel e manipulacija le manušengri, saven dikha- vas sar na slobodna, saven chochavenas. Paťavas, hoj palis šaj resav varesavo averi- pen andro oda sistemas. E politologija na chudľom te sikhľol jekhvarestar, imar palis, pal e pedagogika, pal o jekh berš so sikhľu- vavas e žurnalistika the e buťi andre medi- jalno the biznisoskri sfera. Adaďives but palikerav vaš ola prindžaripena, save buchľarde miri godi.

Sar tumenge leperen pro jekhto ušta- ra pal o tumaro študijum?

Imar kana sikhľuvavas e politologija, ke- ravas buťi andro Zorarde manušeskro kher vaš o romane komuniti, pro medijalno ko- tor sar e themeskri godaver džeňi vaš o phundrade informaciji the komunikacija

le medijenca the manušípnaha. E romaňi tema na sas ča jekh, pal savi sikhľuvavas, mire nekh bareder temi sas o sajekh pozici- ji maškar o džuvľa the murša, no nekh bu- ter e bi darutňi politika, savi mange hiňi pa- ši the akana.

Andre tumari buťi keren but intenziv- no paš e charita the e tema vaš o sajekh poziciji maškar o džuvľa the murša.

Andro berš 2009 kerđom e themutnengri asocijacija Savore, savi kerel nekh buter e si- khavibnaskri the konzultačno buťi vaš o ma- nušíkane čačipena, rodovo sajekhipen the sajekh šajipena. Palikerdo le pomožipnaske khatar o Ministerstvos vaš e buťi, socijalna buťa the famelija SR vaš o projektos Ma de tu – liker tu, resľam te kerel e konzultačno kancelarija. Adi del le kljentenge biloven- gro o informaciji, konzultaciji the e socijal- no asistencija andro rodovo sajekhipen, sa- jekh šajipena, diskriminacija the mariben. Keras buťi jekhetanes le kompetentno buťarnenca pro buťakre khera, pomožinas te rodel o fameliji kaj pes ačhen na lačhe

Rómov, nezískava rómsky kandidát ich podporu. Čím to je?

Je to tým, že je stále bežné kupovanie si voličských hlasov na lokálnej úrovni. Nastáva predaj a kúpa. Chyba je v tých, ktorí chcú kupovať, ale aj v tých, ktorí predávajú. Ja sa snažím byť v kontakte s našimi Rómami už teraz. Hovorím s nimi, vysvetľujem im. A mám od nich spätnú väzbu, že by som to mal skúsiť, že tú zmenu chcú. Problémy, ktoré rozoberáme sa týkajú napríklad aj odpredaja pozemkov v obci, ktorých vlastníkom je samotná obec. Obec k tomuto predaju nechce pristúpiť z dôvodu, že Rómov prijať nechce. Takýchto príkladov je podstatne viac a myslím si, že ak by politickú moc prevzali v obci Rómovia, tak by sa tieto záležitosti dali riešiť zákonnou cestou a nie na základe toho, či ide o Rómov alebo Nerómov.

Vnímate vo vašej obci ako prekážku pri riešení potrieb Rómov rasizmus?

Určite to prekážkou je. Tak ako rasizmus, aj predsudky sú prekážkou v riešení potrieb a problémov, s ktorými sa naši rómski obyvatelia stretávajú. Samozrejme, nemôžem tvrdiť, že všetci nerómski obyvatelia obce sú rasisti, pretože by to nebola pravda. Nájdu sa ľudia, ktorí myslia na blaho obce a vedia, že Rómovia sú jej súčasťou, preto je nevyhnutné vnímať ich ako plnohodnotných občanov obce.

V naplňaní vašich cieľov držíme palce. Ďakujem veľmi pekne.

* * *

„Chockana me šundomas avka, hoj kamavas andal škola te oddžal,“ vakerel o študentos, so sikhľol špeciálno pedagogika the pedagogika pedal olen, so len hin vodakero telethodípen. O pedagogos le politikakere ambicijenca amenge povakerda pal peskere školakere uspechi the meti. Ladislav Oračko pes sikhľol pre Pedagogika-ŕi fakulta andal Katolikaŕi univerzita Levočate the jov korkoro bešel andre gav Jakubovani paš Staro Lubovňa.

Sikhľariben andal špeciálno pedagogika the pedagogika pedal olen, so len hin vodakere telethodípen hino jekh andal butphareder sikhľaribnaskere odbora pro pedagogikane fakulti. Soske tumenge kidne avri ada odboris?

Mira pheňake ulíľa čhavoro, so hino vodakere phares telethodo the akorestar man hin but pašes ko čhavoren so lenge kempel but baro bajišagos. The vašoda man rozgindom pedal ada odboris. Me som andro angluno ročňikos pro magistersko sikhľariben, andre škola phirav divese. Pro aver školakero berš man užaren o štatníci.

Save odborná predmetenca tumen interesinenas andro bakalarsko sikhľaribnaskero stupňos?

Jekhoprunes thode predmeti sas andro miro sikhľariben e pedagogika, psihologija the didaktika. Butpharo predmetos sas pedal mande e psihologija. Ale kana pes o manuš sikhľol, palis džanel but veka te hazdel opre. E tema pal miri bakalarijakeri buti sas literarno butariben vaš Dezider Banga the leskero diňišagos pedal romaŕi kultura.

Sar tumenge džalas bakalarakero sikhľariben? Predžanlipen maškar maškarutŕi škola pre uči škola nane dojekhvar loko. Pašaliben hino aver – čineder osobnones, buteder naprindžardones the sikhľariben hino buchleder.

Anglunes oda sas but phares. Na ča jekhvar sas mange avka, hoj kamľomas andal škola te denašel. Phares sas the oda, hoj avľom andro naprindžardo pašaliben. Andre maškarutŕi škola agorisalilom odboris, so na ilinelas le odboriha, kaj sikhľuvav akanakes. Na ča sikhľariben, ale the pašaliben pedal man sas nevo the naprindžardo. Me musaj te arakhel o drom ke oleste, aj man but sprindžarav la školaha, le sikhľaribnaha. Kana imar leperďom, na ča jekhvar kamľom le školatar te denašel, the akor, kana sas skuškovo vacht, kana kampelas te bešel opral o kŕižki the zoraes te sikhľol. Likerďa man miri famelija the me lakere šegitibnaha oda sthodom.

Šaj tumen, sar študentos, savo sikhľol divese, hin vajsave biphandle aktiviti vaj buchľaren peskere džanlipena the bijo škola?

Kana sikhľuvav pro bakalarakero sikhľariben, som aktivno the ala aktiviti mange ačhile the dži adadives. Ko priklados, dodžanľom man, hoj hin ajsi možnosť te stažinel pro Governmentoskero urados pal romane komuniti. Me somas odoj trin čhona. Zachudňom man buter te interesinel pal romaŕi kultura, terne romane manuša, dochudňom man pašeder ko biformalno sikhaviben vaj ko vorkšopi.

So tumenge diňa adi staža paš splnomocňencoste?

Resľom but kontakti the kamarata. Maškar o Roma hine but godaver the sikhade manuša the ajsen me prindžardom anglunes andre ada urados. Kana odoj avľom, palikerďa man romanes čirlatuno splnomocňencos Peter Pollak, the oda mange but pačisafolas. Pal e politika me akor na gondolinavas the daravas man sar oda savoro hazdava opre. Me bešavas pro sekretarijatos la jekha lačaha džuvľijaha the kana mange kampelas šegitiben, latar me dojekhvar dochudňomas. Sas laha baro pheras, vičinelas man princ Bajaja the me la e Popoluška.

Savo than hin le romane džuvľen andro amaro khetaňiben?

Buterval oda hin but pharo than. O romane džuvľa hine buterval tele multi diskriminacija, sar o džuvľa andro majoritno khetaňiben, the sar o Romňija. Musaj pen te maren le stereotipenca pal o lengro džuvľikaňipen the etnikum andre lengri komunita, the le bilačhe dikhipnenca khatar e majorita. Savo than hin la romaňa džuvľa, oda kerel the oda, te hiňi e romaňi džuvľi integrovano – bešel maškar e majorita (sar andro foros), hiňi andal e romaňi maškarutŕi klasa, vaj hiňi e džuvľi andre segregovano lokalita. E majorita dikhel le romane džuvľen sar dajen, savengri dživipnaskri buti hiňi te anel le čhavoren. Nekh buter andro segregovana lokaliti hine terne daja, buterval mekh on hin čhavore, nane len dosta informaciji, nane len o džaňiben vaš oda, so oda hin te avel e daj. O etnicka the famelijakre stereotipi sikhaven le čhajoren, hoj oda ela lengri buti, imar kanastar hine ciknore. E famelija na kamel, hoj e čhaj te phirel andre škola, te kerel e maška-

♦ foto: archív

Džal tumenge te jel paš bijoformalno sikhaviben?

Jekhetanes butarav le bijozarodle organizacija, ale the le Nacijakero demokraticko inštitutaha, so leha pro agor somas Brnoste, andro Muzeum vaš romaňi kultura Brnoste. Me kamľomas pes buteder pes te dodžanel na ča pal romaňi kultura, ale the pal moslimsko the židovsko kultura the religiozita. Me sprindžardom terne manušen andal ala kulturi. Ačhile amendar kamarata the sam andro kontaktos, irinas amenge the radisaľuvav pro dojekh aver zgelipen.

Sar tumen iľinen ko Roma?

Priperel mange pro jilo, sar dživen o Roma khere the andro calo Slovakija. Kamľomas bi te kandidinel pro starostaskero than andro amaro gav Jakubani the kamľomas bi te visarel oda, so pes andre amaro gav mek ŕiňkaske na delas te kerel.

Calkom šukar ambicija.

Ha, man hin bare ambiciji.

Save visaribena bi tumen kamenas te doresel andre tumaro gav?

Kamľomas bi te hazdel opre butarakere thana andre amaro gav, te ačhavel komunitno centros, savo paš adi politikakeri situacija the paš ala poslanca bi na predžalas. Phares mange, kana dikhav, hoj amare čhave nane kaj te džal prekal peskero biphandle vacht, hoj len nane šanca te sikhľol. Le čhaven nane kaj te jel prekal peskero biphandle vacht the avka le džuvľijen, so hine khere. Gondolinav, hoj komunitno centros bi sas pedal amende but interesno. The o ihriskos pedal čhave. Andre dojekh vatra, kaj somas, sas pedal romane čhaven o ihriskos. Ko priklados Ihľani. Andre Jakubani o ihriskos hino, ale o čhave odoj na phirkeren.

rutŕi škola, vaj te phirel andre buti, oda hin vaš o murša. Le romane džuvľen hin avka o pharo drom ki o sikhľuviben. But ajse džuvľa hine marde, psihicki the fizicki, andre lengri na lačhi dživipnaskri situacija. Ačhel pes, hoj hine ajse čore (the lengri famelija), hoj musaj pen te bikenel, buterval oda hin ča ola love, save aven andre famelija. Ola džuvľa hine phandle andro pharipen, andal o savo hin pharo drom avri, biškolakro the bilovengro. Te oda resen andre lengri komunita, aven ki o bilačhe dikhipena la majoritatar. Lengri socijalno inkluzija hin phares te resel, no the avka šaj. Pre oda kempel aktivna the adresna pomožipena andal e socijalno politika, o pomožipena save anen savore interesimen seri prekal lengri jekhetaňi buti, the o špeci-jalizovana the pomožipnaskre profesiji.

Sar tumen dživen andro akanutno khetaňiben?

Na but, no the avka man arakhav bilačhe dikhipnenca khatar e majorita. Pro bibacht, e majorita mekh sakovar likerel andre

Vašoda, hoj o čhave pen daran odoj te džal, bo džanen, hoj len e majorita tradela odarik. Hin mange andre godi, kana le kamara-toha kamľomas pes odoj te bavinel, khatar amende pro bicigľos džalas o starostas. Predstavinen tumenge, tradiňa amen odarik. Na phenav, hoj dojekh manuš avka tradela le čhaven. Na kamav te čhivkerel savoren andro jekh gono, vašoda, hoj andre dojekh sera hin lačhe te nalačhe manuša.

Oda kempel baro tromadípen te džal starostaste, ale the paťaviben ke peskere voličen. Zaterďona o Roma Jakubanatar avka, aj penge kiden avri peskere romane kandidates pro starostas?

Gondolinav, hoj ha. O Roma Jakubanatar imar hine avka chochade le starostendar, so imar starostinenas, hoj vičinen pedal visariben. Vašoda me paťav oleske, hoj bi romane kandidaten likerenas the hoj oda pes dela.

Andre but romane vatri, kaj hine buteder Roma sar gadže, na resela romano kandidatos lengero likeriben. Soske oda avka jel?

Oda olestar, hoj adadives hino baro voličsko cinkeriben pre lokalno urovňa. Zachudel pes bikenkeriben the cinkeren. Bari chiba andre olende, so kamen te cinkeren the andre olenge, so bikenen. Me kamav te jel jekhetanes le Romenca imar akanakes. Vakerav lenca the rozvakeral lenge. The jon mange pale vakerkeren, hoj chudava lendar o likeriben, hoj bi oda šaj sprobinav, hoj ada visariben kamen. O problemi, save rozkidas pes čalavkeren the vaš phuvakero bikenkeripen andro gav, so perel pro gav. O gav na kamel te bikenel ala phuva vašoda, hoj le Romen adaj na kamel. Ala prikladen hin zoraes buter the gondolinav, hoj bi politikakeri zor prelenas o Roma, vašoda bi pes ala za-ležitostá šaj rozginelas čakikano dromeha, na prekal oleste, či džal pal o Romende vaj gadženge.

Šunen andro tumaro gav paš romengero rozgiňipen the rasizmus?

Ha, oda hiňi prekažka. Avka sar o rasizmus, the predsudki hine but bare prekažki prekal romengere kampelišaga the problemi, savenca pen amare romane manuša sprindžarkeren. Čačes, me našti vakerav, hoj savore gadže so adaj dživen, hine rasista, vašoda bi oda na sas čačipen. Arakhena pen o manuša, so gondolinen pro lačhipen the džanen, hoj o Roma hine oleha sphandle, vašoda kempel pre lende te zadikhel jekhetanes le avrenca gaven-gere manušenca.

Andre tumari buti likerav angušta.

Palikerav šukares.

Text: Jana Gáborová Kroková, foto: archív Andre romaňi čhib thoda: Stanislav Cina

godí, hoj o Roma hine na sikhade, dživen andro čoripen, chan o socijalno sistemas. Oda stereotipos mekh buchľaren o mediji the o lava, so vakeren o politika, save avka bararen o na kamiben the bilačhe relaciji andro khetaňiben. Buterval dikhav o phundrado fašizmus maškar o nekh učeder manuša andro amaro štatos. Nane amen e politicko korekcija the etika maškar o politika, savi šaj te likerel e stabilita andro khetaňiben, savi šaj te ačhavel akanutno trendos ki o na kamiben pro Roma. Sakovar musaj te daral le hakovo trušulestar. Te pes adi tendencija na ačhavela, čačes darava pal o amare čhavore the lengro avipen.

Kerďan buti andro mediji. Sar tumenge leperen pre oda?

Sar pro berša maškar o nekh šukareder berša, the palikerdo lačhe manušenge, saven avka prindžardom. Dži akana pes likerav pašes. O šajipen te kerel buti andro mediji chudľom sar e jekhto televizno redaktorka vaš o rataľro nevipnaskro servisos andre televizija Global, savi pes palis pa-

Súhvezdie Kali Sára

Kde bolo, tam bolo, bola raz jedna osada a v nej ako to už je súdené, žili Rómovia. Ale táto osada sa nenachádzala pod lesom, ako to je pravidlom, ale na trávnom kopci, z ktorého mali Rómovia výhľad na celú krajinu. Počas jasných letných nocí sa pozerali na krásnu nočnú oblohu. Každý večer jasne svietili hviezdy a mesiac, a preto si Rómovia sadali pred svoje príbytky. Niektorí sa medzi sebou zhovárali, iní pozorovali mesiac a hviezdy. „Pozri, stará mama, padá hviezda!“ ukázal prstom na jasnú večernú oblohu malý, šesťročný Čerčeňoro. Jeho babka Čerčeňi, ktorá bola vešticou a vedela vykladať budúcnosť podľa kariet a hviezd mu povedala: „Rýchlo si niečo želay,“ a ešte ho upozornila, „ale nehovor to nikomu!“ „Už mám, babka! Čo mám teraz robiť?“ pýta sa jej vnúčik. „Nič, iba čakaj!“ hovorí mu stará mama a pokračuje, „aby sa ti splnilo želanie, ktoré si si teraz prial, musíš preto urobiť niečo aj ty, rozumieš?“ Chlapec síce jej slovami veľmi nerozumel, ale prikývol hlavou, že rozumie. „Stará mama, a kolko je hviezd na nebi?“ opýtal sa jej zvedavý Čerčeňoro. „Miliardy, vnúčik môj, stovky miliárd,“ odpovedala starká. „Babka, a hviezdy žijú?“ opäť sa jej zvedavo opýtal. „Vieš, vnúčik môj, keby sme ich mohli sledovať milióny rokov, videli by sme ako sa rodia, ako prežívajú dospelosť aj ako umierajú,“ vysvetľuje mu starká „Takže hviezdy žijú?“ opäť sa pýta Čerčeňoro. „Vieš, ako sa to vezme. Hviezdy vznikajú a zanikajú, a preto môžeme hovoriť o tom, že sa rodia, žijú a umierajú,“ vysvetľuje Čerčeňi. „Aha...“ zamyslel sa Čerčeňoro a pokračoval, „babka, aj tamtá hviezda, čo tak jasne svieti, žije?“ „To je Vega v súhvezdí Lýra a tá naľavo je Deneb v súhvezdí Labuť a dole pod nimi je hviezda Altair v súhvezdí Orol. Sú to tri najjasnejšie hviezdy a tvoria Letný trojuholník,“ vysvetľuje mu starká a pokračuje, „nočná obloha sa v priebehu roka pozvoľne mení. Niektoré súhvezdia a vesmírne objekty sú pozorovateľné počas celého roka, iné iba počas niekoľkých mesiacov. Napríklad v zime je skutočným kráľom nočnej oblohy súhvezdie Orión. Niektoré vidíme voľným okom, iné iba ďalekohľadom. Hviezdy sú aj veľmi veľké a hovorí sa im Červení obri, iné zas maličké a hovoríme im Bieli trpaslíci. Okrem hviezd oblohu okrášľujú planéty, mesiace, meteorické roje a občas sa ukáže aj nejaký chvost kométy,“ vysvetľuje Čerčeňi a pokračuje ďalej, „nebeské telesá môžu symbolizovať nebeské bytosti alebo to, že sú pod vplyvom takýchto bytostí. Napríklad súhvezdie Andromeda je pomenované podľa princeznej Andromedy, ktorá je postavou z gréckej mytológie. Alebo súhvezdie Kasiopėja reprezentovalo v gréckej mytológii kráľovnú Kasiopēju. Obe sa nachádzajú na severnej pologuli. Takto by som mohla, vnúčik môj, pokračovať. Pre nás, Rómov, je veľmi dôležité súhvezdie Kali Sára, ktoré sa nachádza na južnej pologuli,“ vysvetľuje Čerčeňorovi. „Kali Sára?“ udivene sa pýta starkej. „Áno, vnúčik, Kali Sára je našou patrónkou a ochrankynou,“ hovorí mu. „Ukáž mi ju na oblohe!“ prosí vnúčik. „Vidíš tamtie hviezdy na južnej oblohe? Je ich sedem,“ pýta sa vnúčika. „Áno, babka. Vidím ich!“ radostne odpovie vnúčik. „Skús tie hviezdy pospájať. Zavri oči a predstav si tam ženu s rozpaženými rukami!“ vysvetľuje mu babka. „Vidím ju!“ radostne hovorí vnúčik. „To je naša patrónka a rozpažené ruky znamenajú, že drží nad nami ochranu. Pokiaľ budú tieto hviezdy svietiť, budeme pod jej ochranou. Naši muži – remeselníci – budú mať stále prácu a o ich výrobky bude stále záujem, budú peniaze a budeme sa mať dobre. Ak hviezdy zhasnú, náš osud bude neistý! Rozumel si, vnúčik môj?“ opýtala sa veštica Čerčeňi vnúčika. „Áno, star-

ká,“ odpovedal Čerčeňoro. „Môžem sa ňa ešte niečo opýtať?“ spýtal sa jej. „Môžeš,“ odpovedala mu. „Prečo je Kali Sára našou patrónkou?“ zvedavo sa opýtal. „Hovorí sa, že sa niekde v južných moriach plavili v noci Rómovia na malej lodke. Zachytila ich veľká morská vlna, ktorá lodku prevrátila. Rómovia sa topili. Vtom Kali Sára zostúpila z neba nad rozbúrené more a zachránila ich od istej smrti. Odvtedy si ju Rómovia uctievali ako svoju patrónku a každý rok na jar sa stretávajú na tom istom mieste, kde zachránila topiacich sa Rómov, aby jej vzdali úctu,“ vysvetlila vnúčikovi. Ten bol už taký unavený, že zaspal v náručí starej mamy, veštica Čerčeňi. Odniesla ho do príbytku rodičov a uložila do postele. Odvtedy Čerčeňoro každý večer pozoroval hviezdy a po rady chodil ku svojej starej mame. Keď bol starší, vyrobil si zo sklíčok starých hodín – našiel ich u starej mamy a boli jeho starého otca – ďalekohľad, aby lepšie videl hviezdy. Každú noc ich pozoroval, robil si o nich záznamy a dával im mená. Dni a noci ubiehali, mesiace za mesiacmi a roky za rokmi, keď tu zrazu stál pred svojimi rodičmi a starou mamou mladý, urastený, pekný chlap Čerčeňoro. Mal práve osemnásť rokov. Bol aj múdry, lebo sa veľa naučil od svojej starkej, ale najmä pozorovaním hviezd. Každý večer sledoval súhvezdie Kali Sára, či svieti. Keď svietilo, spokojne zaspával, lebo vedel, že patrónka nad nimi drží ochranu.

Raz večer sa mu snívalo, že zo súhvezdia Kali Sára niečo zostupuje na zem do ich osady. Bola to krásna dievčina s dlhými čiernymi vlasmi. Prišla k nemu a do ucha mu zašepkala: „Ja som Čerčeňori, dcéra Kali Sára a prišla som ti povedať, že moja mama je chorá a stráca energiu. Svieti už slabšie a svetlo sa bude stále viac zoslabovať. Musíš jej pomôcť, lebo iba ty poznáš hviezdy najlepšie,“ pobožkala ho na líce a opäť vystúpila na nebo. Čerčeňoro sa zobudil a bol smutný, že to bol iba sen. Avšak na slová krásnej dievčiny nemohol zabudnúť. Báľ sa, čo nastane, ak je to pravda, že Kali Sára stráca svetlo. Musel čakať, kým sa zotmelo, aby sa pozrel na nočné nebo, ako svieti súhvezdie Kali Sára. Zdôveril sa aj svojej starej mame Čerčeňi, keď bola veštica. Vedela predpovedať budúcnosť z kariet a z hviezd, a mohla mu pomôcť a poradiť. Keď sa zotmelo, Čerčeňoro so starou mamou vyšli von a pozerajú na súhvezdie Kali Sára. Naozaj svietilo slabšie. „Čo budeme robiť, starká?“ opýtal sa zľaknutým hlasom Čerčeňoro. „Pokoј, vnuk môj, niečo už len vymyslíte, ako jej dodať svetlo. Je už veľa hodín, ideme si ľahnúť,“ upokojovala ho stará mama. Doma potom rozložila karty na stôl v nádeji, že jej prezradia, ako pomôcť súhvezdiu Kali Sára. Otočila prvú kartu a na nej bol v strede rozžeravený kov a okolo neho hviezdy. Otočila druhú kartu a na nej bol šíp, ktorý bol otočený na juh, teda ukazoval smer. Potom otočila tretiu kartu a na nej bol kováč. Veštica Čerčeňi si dala obrázky na kartách do súvislosti a prišla na to, že niekde ďaleko na juhu žije kováč, ktorý vie ukovať žeravé hviezdy, a tie dokážu produkovať teplo a svetlo nekonečne dlho. „To je ono, čo potrebujeme!“ pomyslela si Čerčeňi. „Ale kde nájdeme toho kováča?“ uvažovala. Vedela jedine to, že žije niekde na juhu. Preto otočila ďalšiu kartu a na nej bol malý ostrov. Vtedy pochopila, že kováč bude žiť na nejakom ostrove, ktorý sa nachádza na juhu, v mori. Zrejme v tom, v ktorom sa plavili Rómovia na malej lodke, keď sa prevrátila a Rómovia sa topili. Pred istou smrťou ich vtedy zachránila Kali Sára. Ráno prišiel za Čerčeňi vnuk Čerčeňoro a pýta sa jej: „Prišla si na niečo, stará mama?“ Zvedavo pozerá na ňu. „Áno, vnuk môj, na niečo som prišla,“ odpovedala mu. „Čo teda treba urobiť?“ opýtal sa jej. „Musíš ísť do sveta a veľmi ďaleko, smerom na juh, kým nedôjdeš k mo-

ru. V ňom je malý ostrov, kde žije kováč, čo kuje žeravé hviezdy, ktoré dokážu produkovať teplo a svetlo nekonečne dlho. Tie by sa dali vymeniť za hviezdy v súhvezdí Kali Sára, a to by mohlo svietiť nekonečne dlho,“ vysvetľuje Čerčeňi svojmu vnukovi a pokračuje, „keď dôjdeš k moru, tak sa niekoho opýtaj na ostrov a na kováča. Určite ti niekto poradí,“ povedala ešte Čerčeňorovi. Ten neváhal, zbalil si nejaké veci, jedlo a vodu a vybral sa na dlhú a veľmi náročnú cestu smerom na juh. Išiel dlho, niekoľko dní a nocí, kým nedorazil k bránam kráľovstva Dobromila I. Jeho pani kráľovná čakala prvého potomka, a preto bol kráľ veľmi netrepezlivý, či to bude chlapec alebo dievča. Veľmi si želal, aby to bol chlapec. Čerčeňoro bol veľmi hladný a smädný, a tak si to namieril rovno do krčmy, aby si dal niečo pod zub a od smädu pivo. Avšak cestou do krčmy počul, ako na námestí bubeník oznamuje, že ak sa nájde niekto, kto správne určí pohlavie dieťaťa, ktoré sa má narodiť kráľovnej, bude bohato odmenený. Keďže Čerčeňoro vedel čítať hviezdy, rozhodol sa, že to skúsi a pôjde do zámku, keď sa zotmie. Dovtedy sedel v krčme, jedol a popíjal. Keď sa zotmelo, išiel do zámku. Postavil sa pred kráľa a kráľovnú a slušne ich pozdravil: „Dobrý večer, môj pán, moja pani, urodzená výsosť!“ „Kto si a čo tu chceš?“ spýtal sa ho kráľ Dobromil I. „Volám sa Čerčeňoro a prišiel som sa pokúsiť určiť pohlavie dieťaťa, ktoré sa má narodiť,“ hovorí. „Ako to chceš určiť, podľa čoho?“ opýtal sa ho kráľ. „Podľa hviezd,“ povedal Čerčeňoro a dodal, že práve teraz sú hviezdy v najlepšej konštelácii. Pozrel na brucho kráľovnej, potom na oblohu. „Bude to chlapec, kráľ môj!“ odvetil Čerčeňoro. „Ako to vieš tak rýchlo povedať?“ zvedavo sa ho spýtal kráľ. „Pozri sa, pán môj, na oblohu a na tie hviezdy! Znázorňujú ženu, ktorá je odetá slnkom, pod jej nohami je mesiac a na jej hlave veniec z dvanástich hviezd. To naznačuje, že je ťarchavá a bude skoro rodiť,“ vysvetľuje Čerčeňoro kráľovi. Ten pozerá a hovorí: „Naozaj je to tak, ako to opisuješ. Ale podľa čoho vieš, že to bude chlapec?“ pýta sa ho kráľ. Pozri sa na ľavú stranu od tej ženy, tam je súhvezdie Herkules a na pravej strane súhvezdie Perzeus. Sú známi, silní a múdri hrdinovia z gréckej mytológie. Znamená to, že budeš mať aj silného a múdreho syna,“ vysvetlil kráľovi. Kráľ Dobromil I. sa zaradoval a na počesť dobrej správy usporiadal veľkú oslavu. Na druhý deň ráno Čerčeňoro požiadal kráľa o odmenu, lebo má pred sebou dlhú cestu a už pôjde. Vtom mu kráľ oznámil, že kým sa dieťa nenarodí, neopustí brány kráľovstva. Dal ho strážiť vojakom. „Odmenu ti vyplatím, až sa narodí dieťa a bude to naozaj chlapec, ináč budeš o hlavu kratší!“ oznámil mu. Čerčeňoro sa zľakol a mal výčitky svedomia, že sa vôbec dal na hádanie pohlavia. Bol nešťastný, lebo súhvezdie Kali Sára strácalo svoj jas čím ďalej, tým viac. Čas ho tlačil. Kým sa čakalo na narodenie dieťaťa, Čerčeňoro sedel v krčme, popíjal a vypytoval sa na kováča, ktorý žije na malom ostrove v južných moriach. Prisadol si k nemu starček s dlhými, bielymi vlasmi, bradou a fúzmi. „Ak mi kúpiš pivo, poviem ti niečo o tom kováčovi,“ prihovoriť sa starček Čerčeňorovi. „Hej, krčmár, dones pivo a jedlo!“ prikázal krčmárovi a starčeka požiadal, aby hovoril. „Počul som, že sa ten kováč volá Barochartas a žije na ostrove Romos v južných moriach. Vraj dokáže ukovať žeravé hviezdy, ktoré večne žiaria. Potom ich mení na nebi za tie, ktoré zhasínajú, a tak im dodáva nový život,“ vysvetľuje starček Čerčeňorovi. „Ďakujem ti, starček, toho práve potrebujem, lebo hviezdy v súhvezdí Kali Sára, našej patrónky, zhasínajú a ak sa včas nevymenia, náš osud bude neistý. Nebude nás mať kto ochraňovať,“ vysvetlil starčekovi Čerčeňoro. „Ak chceš, môžem ísť s tebou, lebo na ostrov Romos sa nie je ľahké dostať. Prievozník je nedôveryčivý k ľuďom a je nevypočítateľný,

rudas pre TV JOJ. Keravas buti the andro STV, kaj keravas e publicistika.

Phenen amenge, sar dikhen e akanut-ňň situacija le Romengri pre Slovatiko.

But Roma bešen andro segregovana lokaliti andro baro čoripen, bi paňeskro, vaj bi o sasťipnaskro pomožipen. Lengro džaňiben hino but tel o džaňiben maškar e majorita. O khetaňiben hino pherdo diskriminacija, ekstremizmus, daran le Romendar, oda savoro barol. E socijalno situacija le Romengri, lengro dživipnaskro učipen bares peľas tele kanastar avľas o nevo režimos andro berš 1989, kanastar phandenas o fabriki, o farmi, kaj nekh buter o Roma kerenas buti. Kana čhivenas avri le manušen, o Roma sas jekhto so našade o buta, kaj rodenas o love pro dživipen. Ola džene hine imar pal o penda berša, vaš oda adadives lenge hin phares te rodel e buti. O Roma hine akana bibutakre avka, sar the but aver Slovaka a o dživipnaskro učipen andro but famelijji sig perel tele. O čoripen nane problemas ča maškar o Roma, so jekh ta buter the maškar e majorita.

A oda hino o problemas. O khetaňiben hino buter the buter frustrovano a rodel, ko oda kerdas – pre kaste šaj te sikavel le angušteha.

O Roma dikhen, hoj buterval o informaciji pal e romaňi problematika hine kontroverzna. Oda vazdel bare diskusiji a nekh buter o manuša oda problemas dikhen sar o nekh bareder, ajso, savo pes našti te lačharel. Sar tumen oda dikhen?

Adi situacija ča sikavel, sar pen sikaven o Roma andro mediji, lengro čitro na objektivno, negativno the stereotipno. Prekal oda pes pro Roma dikhel sar pro ola so pen maren, so čoren, keren prostitucija, hin len džuva, ger, hin len but čhavore, chan o socijalno sistemas. Andro mediji hin nekh buter o kontroverzna temi pal o Roma the lengro dživipen. O redaktora oda keren, vaš oda hoj na prindžaren e tema, nane len dosta informaciji. Ajsi buti ča pomožinel te bararel o rasizmus pro Roma. Andro slovatiko khetaňiben nane dosta informaciji pal o realna problemi so hin andro romane komuniti pre

Slovatiko, pal e lengri historija, kultura, tradiciji, pal oda, sar šaj o komuniti te lačharel o problemi, the soske hin akana avka, sar hin. Andro mediji na sikaven o pozitivna, lačhe manušen, save hin o godaver, sikhlarde Roma, sakovar amen hin buter ajse džene, ča e majorita len na dikhel. Oda hin the pal oda, hoj pes buter te dikhel e romaňi maškarnutňi klasa. Nane amen o romane žurnalista save kerenas andro nekh bareder mediji, no nane aňi o pomožipen vaš o amare romane mediji. O kompetentna inštituciji the o medijalna thana šaj te keren o uštara ki o lačharipen pal oda, sar dikhel e majorita pre romaňi minorita, avka te ačhavel e ksenofobija the rasizmus andro amaro khetaňiben.

So nekh zoraleder na mukhel o lačharipen andre romaňi problematika?

Pro jekhto than hin, hoj o zorale džene andro štatos na kamen čače ste del le Romenge o šajipen vaš o feder, pativalo dživipen. Bi o politikano mangipen pes oda na resela, the te dena pherdo love andro projekti the konferenciji, so hine ča lačho biz-

nisos vaš o na but manuša. Ačhel pes, hoj andro komisiji pro projekti bešen sakovar sajekh manuša imar beršenca, o projekti den nekh buter sajekh manušenge, but lendar aňi na džanen, sar diťhol e osada. Ola, so ačalon la temake, peskre manušenge a sako džives keren buti andro tereños, lenge o projekti na predžana vaj chuden but cikňi almužna, savi nane dosta pro projektos te kerel avka, sar kampel. Buterval palis poťinen peskre love, len peskra famelijatar. O love vaš e romaňi problematika musaj te aven transparentna the adresna, musaj pen te dochuden odoj, kaj len kampel. Našti pes te ačhel, hoj vaš o love so hine pro Roma pes andro gav, andro foros, ačhavel e školka vaš o na romane čhavore, kaj o romane čhavore aňi na phiren.

So kampel hoj o Roma te keren, kaj te lačharen o bilačhipen andre peskri komunita?

So nekh buter kampel te lel o kotor andro buta save hine pro lokalno učipen, no the pro oda učeder. Te avel amen o lav pal o amare

už nejedného utopil v mori! Ja ho však poznám veľmi dobre,“ ponúkol sa starček Čerčeňorovi, že mu pomôže. Ten s tým súhlasil. Potom mu starček dal flaštičku s neznámou tekutinou. Požiadal ho, aby mu dôveroval, šiel za kráľom a povedal mu, že ak chce, aby jeho kráľovná naozaj porodila chlapca, musí vypiť nápoj z flaštičky. Tak sa aj stalo. Kráľovná nápoj vypila a ráno porodila krásneho chlapčeka. Kráľ sa Čerčeňorovi ospravedlnil, že ho držal v kráľovstve. Poďakoval sa, dal mu mešec zlatých dukátov a svojho najlepšieho koňa, aby čím skôr došiel k moru. Spolu so starčekom nasadli na koňa a uháňali na juh. Keď tam dorazili, na brehu sedel prievozník a vedľa neho bol malý čln. „Zdravím ťa, kamarát môj! Ako sa máš?“ pozdravil starček prievozníka. „Ako sa už len môžem mať ja, odsúdený na večný údel prepravovať ľudí z pevniny na okolité ostrovy a späť?“ odpovedal prievozník. „Odvezieš nás na ostrov Romos?“ opýtal sa ho Čerčeňoro sa podával mu zlatý dukát. „Nasadnite, a ten dukát si nechaj!“ povedal prievozník Čerčeňorovi a pokračoval, „odveziem vás len preto, že si tohto starčeka veľmi vážim.“ Keď došli k ostrovu Romos, starček povedal Čerčeňorovi, aby išiel za Barochartasom sám. On sa potrebuje so svojím kamarátom prievozníkom porozprávať. Počkajú na neho na brehu ostrova. Čerčeňoro teda išiel sám. Došiel k obrovitánskej vyhni kováča Barochartasa. Zaklopal na vysoké kovové dvre, ktoré sa samé otvorili. Ozval sa hlas: „Kto si a čo tu chceš?“ „Ja som Čerčeňoro a prišiel som zďaleka za kováčom Barochartasom, aby nám pomohol ukovať žeravé hviezdy, lebo hviezdy v súhvezdí Kali Sára, našej patrónky, zhasínajú. Ak sa včas nevymenia, náš osud bude neistý. Nebude nás mať kto ochraňovať,“ vysvetlil Čerčeňoro. Vtom z vyhne vyšiel vysoký chlap s dlhými vlasmi a širokými ramenami. „Na to, aby som ukoval žeravé hviezdy, ktoré budú žiariť večne, potrebujem do žeravého kovu primiešať dve kvapky krvi dvoch zamilovaných mladých ľudí,“ vysvetlil Čerčeňorovi a opýtal sa ho, „chápeš?“ Potom pokračoval: „Až budeš mať nejakú vyvolenú, ktorá ťa bude mať rada a ty budeš mať rád ju, potom príď!“ Barochartas zabuchol na vyhni vysoké kovové dvre. Sklamany Čerčeňoro sa vrátil na breh ostrova, kde ho čakal starček s prievozníkom. „No čo, ako si pochodil?“ opýtal sa ho starček. Čerčeňoro mu všetko vysvetlil. Bez krvi dvoch zamilovaných kováč nemôže ukovať také hviezdy, ktoré budú žiariť večne. „Poznáš nejakú dievčinu, ktorú by si dokázal mať rád?“ opýtal sa ho starček. Čerčeňoro rozmyšľal a hovorí: „Snívalo sa mi s krásnou dievčinou Čerčeňorou, ktorá zostúpila z neba a povedala, že je dcérou Kali Sary. Upozornila ma na to, že hviezdy v súhvezdí Kali Sára zhasínajú a pobozkala ma na líce. Odvtedy stále myslím na ňu. Zdá sa, že som sa do nej zamiloval, ale kde ju nájdeme?“ „Jednu takú poznám,“ vraví starček. „Naozaj? A kde ju nájdeme?“ pýta sa Čerčeňoro starčeka. „Je to najväčšia hviezda medzi hviezdami a volá sa tiež Čerčeňori. Je herečka a speváčka v divadle Romakhel a je ozajstná hviezda, okolo ktorej sa točia ostatné hviezdy – speváci, tanečníci a hudobníci. Musíme ísť opäť na pevninu do malého mestečka Sa Amaro Devla Ker a tam ju v divadle nájdeme,“ vysvetlil starček Čerčeňorovi. Prievozník ich opäť odviezol na pevninu, odkiaľ sa vybrali do malého mestečka. Divadlo sa akurát pripravovalo na svoju premiéru. Predstavenie bolo skoro celé vypredané, ale starčekovi sa podarilo zohnať ešte dva lístky. Keď Čerčeňoro videl na javisku svoju vyvolenú, neveril vlastným očiam. Podobala sa na dievčinu, ktorá sa mu prisnila. Po predstavení zašiel za ňou. Povedal jej, že sa volá Čerčeňoro a že prišiel zďaleka. Keď ho videla Čerčeňori, nechcela veriť vlastným očiam. Podobal sa na mládenca, ktorý sa aj jej neraz prisnil. Čerčeňoro ju poprosil, aby sa s ním prešla po mestečku. Aj keď bola unavená z predstavenia, súhlasila, lebo on bol zase jej vyvolený, na ktorého celý čas čakala. Bola noc a na nebi jasne svietili hviezdy. Vtedy jej začal vysvetľovať, prečo prišiel za ňou

a ukázal na súhvezdie Kali Sára, ako jeho hviezdy pomaly zhasínajú. „Iba naša láska môže zmeniť to, že v súhvezdí budú hviezdy opäť jasne svietiť a Kali Sára bude naďalej držať ochrannú nad nami, Rómami,“ povedal Čerčeňoro svojej milej Čerčeňori. „Čo máme urobiť?“ opýtala sa ho. „Musíme ísť na ostrov Romos za kováčom Barochartasom. On ukuje žeravé hviezdy, ktoré vymení za tie zhasínajúce. Aby žiarili večne, potrebuje do žeravého kovu primiešať dve kvapky krvi dvoch zamilovaných mladých ľudí,“ vysvetlil a dodal, „ja som do teba zamilovaný od chvíle, keď si sa mi prisnila, no neviem, ako ty?“ „Aj ja ťa mám rada. Už som ani nedúfala, že existuješ a že sa niekedy stretneme. Hneď ráno pôjdeme za tým kováčom,“ povedala mu a rozlúčili sa. Skoro ráno sa spolu aj so starčekom vybrali na ostrov Romos. Došli k vyhni kováča a zaklopali na vysoké kovové dvre. Tie sa otvorili a ozvalo sa: „Môžete vstúpiť!“ Do vyhne vstúpil Čerčeňoro, za ním Čerčeňori a starček. Bola to obrovitánska vyhňa a v nej uvideli malý vesmír, v ktorom sa hviezdy vznášali. Tam kováč Barochartas menil žeravé hviezdy, ktoré ukoval za tie, čo zhasínali. Z malého vesmíru sa presúvali do skutočného vesmíru. „Nastavte prsty!“ prikázal kováč Čerčeňorovi a Čerčeňori. Pichol ich ihlou a z prstov začala kvapkať krv. „Teraz spojte prsty a nechajte nakvapkať vašu zmiešanú krv do tohto žeravého kovu!“ prikázal im kováč. Potom z toho žeravého kovu zmiešaného s krvou vyrobil sedem žeravých hviezd, a tie vymenil za zhasínajúce v súhvezdí Kali Sára. Súhvezdie sa rozjasnilo a presunulo z vyhne kováča Barochartasa na oblohu do skutočného vesmíru. Čerčeňoro bol šťastný, že splnil úlohu a že súhvezdie Kali Sára nezomrie. Spolu so svojou vyvolenou Čerčeňorou a starčekom s bielymi, dlhými vlasmi, bradou a fúzmi sa vrátil domov. Všetci v osade príchod Čerčeňora a splnenie úlohy oslavovali. Jeho starká Čerčeňi bola na svojho vnuka hrdá, že nesklamal. Čerčeňoro si vzal za ženu svoju vyvolenú Čerčeňori a bola veľká svadba, ktorá trvala niekoľko dní. Nechýbal na nej ani kráľ Dobromil I. so svojou kráľovnou. Na svadbe vyhrávali, tancovali a spievali tie najlepšie hviezdy z divadla Romakhel. Súčasne sa konala aj druhá svadba. Starček s bielymi vlasmi, bradou a fúzmi, ktorý bol tiež veštec, si vzal za ženu Čerčeňorovu starkú Čerčeňi, ved' mali veľa spoločného a rozumeli si. Okrem toho mu bola Čerčeňi veľmi vďačná za to, že pomohol jej vnukovi. Čerčeňoro za zlaté dukáty, ktoré mu dal kráľ Dobromil I. za jeho službu, dal na kopci pri osade postaviť ma-

lú hvezdáreň s obrovským ďalekohľadom. Stal sa uznávaným astrológom, za ktorým chodili ľudia azda z celého sveta, aby im predpovedal osud podľa zostavy hviezd v deň ich narodenia alebo deň sobáša a podobne. Najviac za ním chodili ťarchavé ženy, aby im predpovedal, či sa im narodí chlapček alebo dievčatko. Čerčeňorovi sa splnilo želanie z detstva, ktoré si pomyslel, keď padala hviezda. Stal sa slávnym a uznávaným astrológom, čo si vtedy želal. Jeho želanie sa mu splnilo najmä vďaka vlastnému pričineniu, lebo išiel tvrdo za svojím cieľom a snom. A takto by sa k tomu mali stavať ľudia, ak majú nejaký sen a želanie. Mali by ísť tvrdo za tým a nečakať, čo im život prinesie. A čo robil Čerčeňoro? Ten každý večer sedel vo svojej malej hvezdárni a pozoroval hviezdy, najmä v súhvezdí Kali Sára, či jasne žiaria. Tie žiarili tak jasne ako očka našich rómskych detí – čistotou, nevinnosťou a úprimnosťou. Medzitým sa Čerčeňorovi a jeho žene Čerčeňore narodilo sedem krásnych detí, ktoré im doma žiaria ako malé jasné hviezdičky. Ak Čerčeňoro nezomrel, dodnes pozoruje hviezdy, najmä hviezdy našej patrónky, Kali Sary. Dáva pozor, aby nezhasli.

Napísal: Igor Dužda, ilustrácia: Eva Mária Duždová

manuša, na te mukhel aver dženen, te kerel sar on kamen. O Roma musaj jekhetanes te likerel, te paťal jekh avreske a buter te pomožinel peskre lidreng. Te kerel e romaňi politicko platforma, savi akceptinela the o majoritno khetañiben. Te kamas o averipen, musaj les te kerel amen korkore, amara zoraha. Amaro hangos kampel te šunel. Te o Roma na likerena jekhetanes, cinena len na but churdenca kana ena o alosaripe-na, a andro osadi ačhena bokhale a merena amare čhavore.

So kamen vaš tumenge a vaš tuma-re manuša andro avipen?

Kamav, hoj te som met he miri famelija sasti, te dživas o bachtalo dživipen, o avipen vaš mire čhavore. A vaš o Roma kamavas, hoj te chuden e čačikaňi šanca te aven o themut-ne andro kada štatos. Mangav amare manu-šenge, hoj te resen peskri paťiv, te džan te likerem o šero opre, barikane, ko hine.

Andre romaňi čhib thoda: Erika Godlová.

Rozhovor v slovenskom jazyku bol zverejnený v RNE 11/2017

Desiaty ročník Súťaže predníkov o cenu Rinalda Oláha 2017

Svojou koncepciou, nastavením súťažných pravidiel v propozíciách, princípom voľby členov poroty a sprievodnej kapely je jedinečnou a modernou súťažou tohto typu na Slovensku. Jej hlavnými organizátormi sú Obec Zvolenská Slatina v spolupráci s Katedrou etnológie a folkloristiky FF UKF v Nitre a miestnym odborom Matice slovenskej vo Zvolenskej Slatine.

História súťaže siaha do roku 2004, kedy občianske združenie Úhrady v spolupráci s obcou Zvolenská Slatina realizovalo súťaž rómskych primášov na počesť husľového virtuóza Rinalda Oláha, rodáka zo Zvolenskej Slatiny. V tom čase mala táto súťaž len regionálny záber, čo sa súťažiach a repertoáru týka. Po úmrtí Rinalda Oláha v roku 2008 sa Akadémia pre vzdelávanie a kultúru, n. o. v spolupráci s Obcou Zvolenská Slatina podujala organizovať prvý ročník Súťaže predníkov o cenu Rinalda Oláha, zameranej na interpretáčne umenie rómskych aj nerómskych hudobníkov – predníkov – podpolianskych muzík.

Podľa organizátorov je hlavným cieľom súťaže vytváranie adekvátneho kreatívneho priestoru pre interpretov tradičnej ľudovej hudby, uchovanie hudobného folklóru, posilňovanie podpolianskej a regionálnej kultúrnej identity u mladých umelcov. Podujatím chcú organizátori pripomínať vynikajúceho rómskeho husľového virtuóza Rinalda Oláha, rodáka zo Zvolenskej Slatiny.

Súťaž je otvorená amatérskym i profesionálnym huslistom, ktorí sa venujú interpretácii ľudovej hudby z územia Slovenska, hudobné vzdelanie pritom nie je podmienkou. Informácie sú zavesené na stránke www.cenarinaldaolaha.sk

(red, TS)

Výsledky súťaže

Laureáti Súťaže predníkov o cenu Rinalda Oláha 2017

Miroslav Kapec v I. súťažnej kategórii,
Marek Konček v II. súťažnej kategórii.

Mimoriadne ocenenia

Tomáš Lupták v II. súťažnej kategórii,
Pavel Popelka v II. súťažnej kategórii,
Ján Čipčala a Ján Berky (obaja I. súťažná kategória)
a Michal Bittó.

Cena diváka

Miroslav Kapec.

V reťaziach / Andro lanci

Na hlboké údolie padal súmrak. Vtáctvo stíchlo, zvieratá sa utiahli do svojich skryší. Slnko sa strácalo za kopcami a mesiac pobádal nočných tvorov k lovu. Spolu s nimi oživala aj rómska komunita, ktorá sa utáborila v údolí. Mladí, starí, aj deti vyšli zo svojich obydlí na kolesách, zapalovali ohne, debatovali a spievali clivé rómske piesne, ktoré s nimi kočovali už stovky rokov. Ušatý chlapec Kano so svojou sestrou Sabinou pozerali do plameňov a vyberali pečené zemiaky z pahreby. S chuťou ich jedli a nevadilo im, že majú ústa šedé od popola.

– Dala by som si chrumkavé pečené kura, – zasnene povedala Sabina.

– Škoda, že kurence nebehajú po lese ako zajace alebo nepoletujú vo vzduchu ako vrany. Chytil by som ti jedno...

– Gazdiná, čo mi vymenila zemiaky za prútený košík, má kureniec na dvore habadej. Tá si môže na kuracine pochutnať kedy chce.

Kano mal rád svoju sestru viac, ako sám seba. Už dávno pre ňu nemal pekné neurobil. Teraz sa ukázala príležitosť.

– Možno sa aj tebe kuracinky ujde, – povedal.

– Neblázni! Neopováž sa kradnúť! Chytia ťa a odtnú ti ruku. Alebo ťa zabijú! Kano, Kaneskero, ja som len žartovala. Zajtra na poli chytíš zajaca a večer si ho upečieme.

Kanovi však Sabinkino kuracie prianie uviazlo vo veľkých ušiach a nedalo sa odbiť. Nenápadne sa vytratil a pobral sa tmou do dediny.

Na gazdovom dvore bolo ticho, spiečky už odpočívali na bidlách a pes driemal vo svojej búde. Len veľké laby s hrubými pazúrami mu z nej trčali von. Kano sa plížil popri plote ako najtichšie vedel. Bol si istý, že ak svoje kroky nepočuje on svojím citlivým sluchom, nepočuje ho ani pes. Dostal sa ku kurínu, odtlačil jednu dosku a pretlačil sa dovnútra. Spiečky sedeli pokojne, mali privreté oči. Kano rýchlo uchmatol jedno vykrmené kura a šikovne mu zakrútil krk, takže nestihlo ani pípnúť. Kura však hlučne zatrepotalo krídlami. Nato sa všetky kuracie oči pootvárali a hydina začala panicky kotkodákať. Kano sa snažil rýchlo ujsť dierou v drevenej stene, no gazdov pes bol rýchlejší. Spiečky ho prebrali z driemot. Hneď zistil, že v kuríne je nezvaný návštevník. Čakal pri diere, zúrivo vrčal a nebezpečne ceril zuby. Kano nemal odvahy vyjsť pred jeho tesáky. Krátko nato sa doširoka otvorili vráta a s hlasným krikom vošiel gazda. V ruke mal veľký kahan. Klial, svietil si a skúmal, čo sa deje. Kríval na jednu nohu a svetlo v ruke sa mu kolísalo zo strany na stranu. V kúte kurína uvidel schúleného Kana, zvierajúceho v ruke mŕtve kura. O malú chvíľu sa za gazdovým chrptom zjavila gazdiná a ich najstarší syn.

– Pozri na neho! Zlodeja cigánskeho! – zakričal gazda. Našich kureniec sa Cigánom zachcelo! Veď ja ti dám! – obrátil sa na svojho syna: – Prines reťaz.

Gazdiná a gazda obstúpili Kana, aby im neušiel a po chvíli bolo počuť rinčanie reťaze. Chlapca pevne zviazali a odniesli ho do drevárne.

– Čo s ním urobíme? – spýtal sa gazdov syn.

– Necháme ho tu do rána, potom sa uvidí. Dáme ho žandárom alebo dostane výprask od nás. Ktovie, koľko už toho nakradol. Ja som si myslel, že tu pytliači kuna a zatiaľ si Cigáni robili hostinu.

Gazdiná odniesla mŕtve kura do kuchyne. Gazda sa ešte raz presvedčil, či je Kano pevne zviazaný a priviazaný o drevený trám, a potom sa krívajúc a s hlasným nadávaním vytratil z drevárne. Kano zostal sám v tme. Reťaz ho tlačila do tenkých rúk až na samú kosť. Cítil veľkú bolesť, ale ešte väčší bol strach z toho, čo príde ráno.

Sabina nemala pokojný spánok. Stávalo sa bežne, že sa jej brat neskoro večer kdesi túlal, no teraz ho nebolo celú noc. Zlé tušenie ju tislo pri srdci. Skoro ráno zobudila otca a povedala mu, že Kano zrejme vyviedol nejakú hlúposť.

– Ach, ten chalan nepodarený! – zahromžil otec. – Stále s ním čerti šijú. Pôjdem za vajdom, nech rozhodne, čo treba urobiť.

Vajda dlho nerozmýšľal. Spolu s Kanovým otcom sa vybrali do dediny za gazdom. Gazda si tiež privstal. Vzal bič a vošiel do drevárne.

– Tak povedz, koľko si toho pokradol! – kričal na Kana a švihol ho bičom po chrbte. Kano sa prehol od bolesti, zatál zuby a zasipel.

– Priznaj sa! Čo si ešte potiahol ľuďom v dedine, ty Cigán špinavý!

– Nič, naozaj nič! Len to jedno kura, – povedal cez slzy Kano.

Gazda ho šľahal bičom a ku každej rane pridával nádvku. Z dvora nazrela do drevárne gazdova dcéra, ktorá prišla nachovať statok a hydinu. Bola približne v Kanovom veku. Keď videla utrpenie mladého chlapca, odvrátila sa. Nemala rada, keď sa ubližovalo zvieratám, nieto ešte ľuďom. Nech boli akíkoľvek. Kano sa nemal k čomu priznať. Naozaj v dedine nič pretým nevzal.

K plotu gazdovho hospodárstva sa blížil Kanov otec s vajdom. Gazda sa na nich zďaleka oboril:

– Čo by ste radi, kočovníci? Za prútený košík som vám dal zemiakov, poslali ste malého zlodeja po kurence a ešte vám je málo?

– Nikoho sme neposlali. Nepotrebujeme tvoje kurence. Prepusti toho chlapca! Kde ho máš? – povedal vajda. Gazda zakričal na gazdinu, aby otvorila dreváreň. Rómovia uvideli Kana, zviazaného, zúboženého, s krvavými ranami na chrbte.

– Ty si ho mučil, ty prašivý pes! – vykrikol Kanov otec.

– Vy ste prašiví psi! A zlodeji! Dostal, čo mu patrí. A vy dostanete tiež, ak odtiaľto nezmiznete! Zahnal sa gazda lopatou, čo bola opretá o plot. Potom zakričal na svojho syna:

– Jano, zavolaj chlapcov z dediny! Cigánski zlodeji sa nám tu rozťahujú.

Vajda chytil Kanovho otca za rameno.

– Pod! Ako sa do hory volá, tak sa z hory ozýva!

Vrátili sa naspäť medzi svojich, povyberali najsilnejších chlapcov, ozbrojili sa sekerami, nožmi a kyjakmi. Rozhodli sa zachrániť Kana za každú cenu. Hoci v cigánskom tábore bolo často počuť krik a zvađu, v najťažších chvíľach stáli Rómovia vždy pri sebe. Pri gazdovom dome ich čakala skupina asi tridsiatich chlapcov z dediny. Všetko statní chlapi, pevní od tvrdej roboty. V mocných rukách držali vidly, kosy, poniektorí aj vojenské šable. Tak, ako Rómovia, boli odhodlaní vysporiadať sa so svojimi protivníkmi aj za cenu obetí. Boli presvedčení, že nejde len o jedno ukradnuté kura, ale o ochranu všetkého majetku, ktorý si ťažkou prácou nadobudli. Na ich čele stál gazda a hoci nečakal taký masívny odpor, ustúpiť nemienil.

– Ľudia, nechceme prelievať krv, – povedal vajda. Dajte nám nášho chlapca, uhradíme vám škodu za zmárnené kura a odídeme z tohto údolia.

– To by sa vám páčilo, – povedal gazda, – kradnúť a odísť nepotrestaní.

– Chlapec už vytrpel dosť. Poučil sa, na cudzí majetok viac nesiahne, – zaručil sa Kanov otec. – Kto môže veriť Cigánovi? Ktovie, koľko toho máte všetci za ľubom! Poriadna príručka nezaškodí vám všetkým! – zaprel sa o zem krivou nohou a namieril vidly smerom ku kočovníkom.

Chlapi z dediny boli v prevahe, čo sa týka množstva aj výzbroje. To im dávalo odvahy. Navyše, právo bolo na ich strane. Chytili zlodeja pri čine a cítili potrebu vykonať spravodlivosť. Medzi skupinami prepukol krik. Nadávky a vyhrážky sa sypali z oboch strán. Dvíhali svoje zbrane do vzduchu a hrozivo sa približovali k sebe. Do huriavku sa pridali aj dedinské psy. Štekali a vyli tušiace blížiac sa nešťastie. Zvedavé ženy, ktoré sa narýchlo zbehli, vzali svoje deti a bežali s nimi domov, aby nepozerali na tú hrôzu. Zatiaľ, čo napätie nebezpečne rástlo, do drevárne vběhla gazdova dcéra. Triasla sa od strachu, ale nemohla inak, než zachrániť, čo sa dalo. Rozviazala reťaz, vypravdila zúboženého Kana na dvor, a potom za plot k rozhnevaným Rómom. V tej chvíli Rómovia stíchli, Kanov otec vzal syna na ruky a všetci sa pobrali do údolia. Prekvapený gazda a jeho chlapi spustili svoje vidly a kosy k nohám. Nechápano pozerali striedavo na gazdu, a potom na jeho dcéru. Sám gazda sa nezmohol na slovo, a tak sa všetci v tichosti pobrali za svojou robotou.

Skôr, než sa opäť zvečerilo, Rómovia sa pripravili na cestu. So zapadajúcim slnkom vyšli na západ, hľadať nové miesto na táborenie.

– Prepáč, otec, – povedal Kano svojmu otcovi, keď si líhali spať. Otec neprehovoril. Bol rád, že má syna zas pri sebe, ale nemohol brať na ľahkú váhu to, že Kano vystavil nebezpečenstvu celý tábor. Kanova mama, ktorá obviazala jeho rany, chcela trochu uľaviť aj jeho duši, preto mu povedala:

– Medzi Rómami sú rôzni ľudia. Nie všetci pletú košíky, vyrábajú nádoby z hlíny alebo podkúvajú kone, ako my. Niektorí žijú z toho, čo nakradnú. Preto nás ľudia z dediny nemajú radi. Kedysi, veľmi dávno, to tak nebolo. Ľudia nachádzali dosť potraviny v lesoch a na lúkach. Neboli páni, ktorým patrili lesy, lúky a pôda. Nik sa nestaral o to, čo bude ešte zajtra. Všetkého bolo dostatok, nik nemusel hospodáriť a robiť si zásoby. Nebolo boháčov, nebolo chudobných a nebolo ani zlodejov. Žiadne reťaze ľuďom nespúťovali srdcia ani ruky...

Pre Kana bol tento deň jedným z najťažších v jeho krátkom živote. Hoci sa mu zle ležalo, lebo doráňaný chrbát a ruky ho veľmi boleli, únava mu čoskoro privodila silný spánok. Voz hrkotal nocou po kamenistých cestách a v jeho hlave ožili dva sny. Prvý sen ho preniesol do krajiny, v ktorej stretával samých šťastných Rómov. Všetci boli veselí, spievali, usmievali sa na seba. Trhali ovocie zo stromov, ktoré rástli pri cestách, zbierali lesné plody a pili pramenistú vodu na lúkach. Boli krásne oblečení a všade, kam prišli, ich ľudia vítali s radosťou a tancovali s nimi. V druhom sne videl svoju záchrankyňu – gazdovu dcéru. Opäť videl jej tvár. Veľmi sa mu páčila. Jej pleť bola svetlá a jemná. Rozmýšľal, či je taká na celom tele. Vlasy mala plavé, oči sivé

ako dažďové oblaky a pery farby zreých malín. Bola iná ako dievčatá z jeho tábora. Snívalo sa mu, že je bohatý mládenec a ide si po ňu na pestro vymalovanom koči, ktorý ťahajú dva páry bielych koní. Je oblečený ako ženích a teší sa na svoju nevestu. Gazda s gazdinou stoja pred domom a rozhadzujú na svadobčanov kvety...

Sny plné šťastia. Doprajme mu ich. Po čiernom dni nech príde noc plná svetla.

* * *

Pro than maškaro baro partos perelas šititno – o sumrakos. O čirikle ačhle bijo hangos, o džvirina gele andre peskere garude kherutne. O kham pes našavelas palo parti u o čhon vičinelas ratakere alaten pro ridipen chabenske. Jekhetenas lenca kezdinelas te dživen thaj o Roma, save peske zathode peskero taboris kadaj. Terne, phure thaj o čhavore avle avri khatre peskere kherutne pro keriki ačhade, labarenas bare jaga, denas дума, gilavenas romane žajutne gilora – halgatova, save lenca phirkerenas upre-tele imar šel berša. Baro kaneskero čhavoro o Kaneskero peskera pheňaha Sabinaha dikhenas andre jag u avri latar cirkerenas pejke kompira-gruľi. Bare šamkoha len jojn chanas u na ´čhelas lenge pro phariben oda kaj sas lengere muja melale kale kormostar.

– Joj perel mange pro chaviben ajso chrumkašňi kachňori. – sunoreskero dikhibnaha phenda e Sabina.

Pre bibacht, kaj o kachňora na denaškeren vešeha sar šošojos – ňulocis vaj nasajinekeren sar ola vrani. Chudavas bi me tuke jekha...

La chulaňi, so mange čerinda o kompira vaš miro košíkos – sotro hin kachňa pro udavros igen but. Joj peske šaj rakinel e čhib pro kachňakero chaviben kanak čak jov kamel.

O Kano bares kaemlas peskera peňhora, buteder sar pes korkores. Imar čirla vaš late nakerďa vareso šukar. Akan pes sikaďa kaj šaj vareso kerel.

– Šaj pes ačhela. Kaj tuke kasjo kachňareskero masoro za ´čhela tuke andro tiro mujoro, – phenda.

– So diliňares! Naker oda! Načorker! Chudena tut u pajk tuke odčhinena o vast. Vaj tut murdarena! Kano, kaneskerro, meč ak ajse pherasa asavibanskere kerdom – Tajsa pro pajos chudeha šošojis u raťi les peske pekaha...

Le Kaneske numa od kaj la Sabinkake andro muj te ačhel kachňakero masoro ačhiľa zorales andro bare leskere kana u hijaba jov čak vakrelas avere lava leske imar. Pro čovral pes cirda kharato taboris u geľa andro gav.

Pro chulajeskero udvros sas čitiben, o kachňa pes imar rakinenas pro soviben u o rukono imar sovelas andre peskeri budica. Čak leskere bare pindre, thule najorencalatar figinenas avri latar. O Kano pes dochunda po lokores odoj. Sas pro ´da hoj te joj korkoro našunel peskere pindre sar phiren pale ´phuv peskere bare kanenca, našunel les te phireľi ňi o rukono. Dochunda pes joj ko kachňakero kher, ispinda jekh doskica u dochunda pes maškar lende. O kachňa bešenas odoj pro smirom, sne lenge lokes phandle andre o jakha. O Kanengero sig chunda jekha thulľa kachňa u mištes lake zabondarda meňaha, avka, kaj ňi zapipinda. Numa e kachňi zorales zamarda pašo peskero meriben le sarňenca. Pre kada savore kachňa phundra-de peskere jakha u kezdinde zorales pro diliňipen te kotkinen. O Kano kamľa sig te denašel khatare chev savi sas andre kaštuňi fala, no gadžeskero rukono sas igen sigutno. O kachňa les ušade andralo soviben. Imar džanda kaj andro lengero kheroro vareko hin. Užarelas paše chev, hugatinelas zorales u sikavelas peskere bare danda. O Kano darals te džal vaš ´da thaj avri. Charnes pre kada pes phundraďa o vudar, zorale hangoha u andre geľa o chulaj. Nadro vast kchudelas baro labrdo kahanos. Koškerelas, sitinelas peske leha kaj te dikhel so pes kerel. Bandardes jov phirelas, u vudut andro leskero vast khelelas kahtare sera ke sera. Palal pajk zadikhľa bandardes Kanes, sar chudel andro vast murdarda kachňa. Pal charno idejos – vrajma leske ačhenas palo dumo thaj leskero nek phureder čhavo, romňi tiž.

– Dikh čak pre leste! Živaňis degešis! – vičinda o chulaj. Amare kachňora pes le degešenge romanenge zakamľa! No užar, me tut dava! – Visarda pes pre peskero čhavo:– An o lancos.

E chulaňi, thaj o chulaj ačhile peske ko Kaneskero, kaj lenge te nadenašel u šunela spes imar čak hanhos le lancendar. Le čhavores zorales zaphandle u odliginde andre kašteskeri budica.

– So leha keraha? – phučľa le gadžeskero čhavo.

– Mukajha les kadaj či to sara, pajk pes dikhela so leha. Daha les le šingunege vaj chudela mariben amendar. Koš aj džanel keci imar čorkerďa. Me mange gindinavas kaj oda varesavi kunica, u oda o romane degeša peske bučus keren amare chabenestar.

E chulaňi odliginda murdarda kachňa andre tavutňi. O chulaj mejk jekhfares probinda či mišto zorales hino o Kano zaphadnlo lancoha u pajk bandardes odgela džunagalo zorale hangoha.

O Kano ačhila korkoro adnre raťi. O lancos leske zorales dikhavibnaha ispidelas leskere sane vasta, či pro kokal. Erzinelas bari dukh, numa mejk zoraleder sas o daravipen olear so les užarela tosara.

E Sabina nasovelas lokes cali raťi. Ačhelas pes oda kaj lakero phral phirkerelas ratenca varekaj, numa akana nasas khere cali raťi. Nalačhiben la zaučharel as ko jilo. Sig tosara užtavelas peskere dades u phenda leske kaj o Kaneskero kerda varesav baro diliňipen, bo nane khere.

– Devla miro, oda dilino čavoro, so pal pale kerda! – rušipnaha phenda o dat. – Mušinen leha o beng a furt te khelen. Džava pal amaro šeralo, joj pheneal so kampil te kerel. O šeralo but gondojinelas. Jekhetane le Kaneskere dadeha gele andro gav palo chulaj. O chulaj tiž tosarauštila sigeder. Liňa peske o cipakero sirimos u geľa palo čavoro andre kaštuňakeri.

– No u kana mange phen keci čorkerda! – vičinelas u demada les palo dumo sirimoha zorales. Kano bandarda pes dukhatar, zacirda o danda u šunelas pes čak leskero dukhad o hangos.

– Phen! Keci čorkerda! So mejk savoro čorda le manuše andro gav tu degešis melalo!

– Ňiso, čačo Ňiso. Čak jekh kachňa, – phenda absenca o Kano. O gadžo les marel as sirimoha u pal sako jekh mariben thaj džinagle koškerelas les. Pro da so pes odoj kere las jekha jakaha zadikhla taj le chulajeskeri čajori, savi ge la te del chaben le džvirinenge – statkoske. Šaj la sas asji berša sar len Kaneskeres. Kana dikhal dukhaviben le terne čhvoreske, visarda pes dumoha. Narado dikhelas te vareko kerelas bibacht le džvirinenge na mejk manušege. O Kano čačo Ňiso aver načorda gaveste, numa o chulaj leske oda napaťalas.

Ke leskero kher imar avelas le Kanoskero dad le šeraleha. O chulaj imar duralur pre lende vičinelas:

– So ajs o kamen, močkošale? Vašo bondardo košikos tumen diňom kompira – gruli, bičhadan cikne čhavores pro čorkeripen kachňenge, mejk hin tumenge kada frima?

– Ňikas nabičhadam. Nakampil amenge tire kachňa. Muk ole čhavores! Kaj hino? – phenda o šeralo.

O chulaj vcin da zorale hangoha pre chulaňi kaj te phundravel e kaštuňi. O roma dikhe le čhavores sar hino zaphandlo, thaj zaratvalo maribnastar savo pre leskero dum o gadžo rakinda.

– Tu les mučinda, tu khulalo rukano! – Vičinda le Kanoskero dad.

– Tumen sa khulale rukona! Thaj živaňi! Chunda čak oda so mušinda. U tumen chuden amariben tiž the kadirig

nadenašena! Vasteha chudelas lopata. Pajk vičinda pre peskero čhavo: – Jano, vičin le muršen gavestar! Kala rukone moškošane pes kadaj kamen te buchľarel. O šeralo chunda Kaneskere dade spalo dumo. – Av! Sar pes andro veš vičinel, avka vešestar hangos avel pal pale! Avle pal pale taboriste maškar peskere, lien avri nek zoraleder muršen, andro vasta tovera, čhura thaj paci. Mušinde le čhavores odarig te anel khere, kaj so pes te ačhela! O Roma taboristar paš peste jekhetanes zorales ačhenas paš kajse bibatale bini. Sne sar jekh murš! Paš chulajeskero kher pre pen de imar užarenas ajse tranda gadže gavestar. Savore sne uče, buchle butatar savi kerenas. Andro buchle vasta chudenas o vidli, kosi, varesave thaj slugadike kardi. Avka sar o Roma, tah jin sne richtimen pro baro mariben. Paťanas oslek kaj nadžal pal jekh kachňi, numa pal savoro lenger o majetkos, svao peske zakerde phara butaha. Pro agor lenge vezetinelas o chula, naužarelas kaj avena kajci roma, hoj na darana lendar, numa pro mariben sas ačhado sar bar.

Šunen, amen nakamas te prečhorkerel hijaba rat, – phenda o šeralo. Den amenge pal pale amare čhavores, poťinaha tumenge vaš murdardi kachňi u džaha kadirig andre aver gav.

– Kavka polokes, bijo savoro kamen te denašel... so?

– O čavoro imar dosta chunda, cerpinda avri bari dukh. Sihľada pes kaj pes našti čorkerel, – phenda le Kaneskero dat.

– Koš aj paťal romaen degešiske? Ko džanel, keci kajse melalipena savore imar kerďan. Kajso maribnoro tumenge perela čak pro lačhiben.

– Banga čangaha ačhida zoralederes u o vidli hazďa seraha ko Roma.

Sas budteder murša gavestar. Oda len delas bareder zor, u čačo sas thaj oda kaj o hakaj sas akan pre lengeri sera. Chunde le moškočis pašo čorkeripen u kamle oda te del pre peťiv. Maškaro čapati pes chunda zoraleder vakeriben. Košekribena thaj muršakere lava pro baro mariben. Andre kada savoro pes mejk mukelas hugatišagos savore rukonendar save sne pašespaš lende. O džuvľa saev avne te dikhel so pes adaj kerela, darandine, line peskere čhavoren vastebdar u denašne khere. Savoro buchľarelas pro čačikano baro mariben, andre kada denašľa andre kaštuňi le chulajekseri čhaj. Izrolas daratar bares, numa kamelas kaj pes savoro te rakinel pro smirom. Odphanda le Kanos lancestar avri u geľa leha avri pro dvoros, u dural ko bares rušade roma pašeder geľa leha. O Roam ačhile bijo lava, Kaneskro dad liňa peskere čhavores pro peskere vasta u gele khere andro taboris. O chulaj thaj o gadže ačhine tiž bijo lava, mukel ke peskere čnaga vastendar tele o vidli, kosi. Nažanenas so pes ačhila, dikhinkerenas sar diline pre peste thaj pro chulaj thaj pre leskeri čhaj. Korkoro o chulaj nadžanelas andre peste te arakhel Ňi jekh lavoro, vašo da pes savre line pal pale ke peskeri buti.

Sigeder sar e raťi bešla pro đives o roma pes richtinenas pro drom. Geel pro zapadno sera, odoj kaj o khamoro zaperelas, kaj te arakhen nevo than prejaklo peskere kherora pro keriki.

– Prebačine mange datega, phenda o Kaneskero peskere dadeske, kana peske pašline pro soviben. O dat ačhila bijo lav ke leste. Sas bares lošalo kaj hi leskero čhavoro imar khere, numa sas leske pro phariben od kaj savoore romen peskere čorkeripanah thoda pro baro binos. Le Kaneskeri daj savi leske rakinelas pro dukhavipena sirimostar varesave sastipnaskere čara leske kamľa vareso te thovel thaj pre leskeri vodi u phenda:

– Maškaro Roma hin but manuša, sako lendar hino aver. Na savore keren koška, grati povšatar, vaj keren buti khataro graja sar chartikane, avke sar amen. Varesave dživen čak olear so čoren averenge. Vašoda amen o manuša gavestar narado dikhlen pro jakha. Varekana, varekana andre phuri vrjama, ideoste oda kavka na sas. O manuša džanenas peske te rodel dosta chabenoro andro veša, pro oaja. Na sne raja savenge o veša perenas ko šeralipen o paja, phuv. Ňiko peske namarelas o šero oleha so chala tajsa, savorestar sas dosta, Ňiko namušinelas te kerel peske zasoba pro phareder vrjama – ideos. Nasas igen barvale manuša, na sne čore u nasne Ňi moškoča save čak čorkerenas. Ňisave lanca pes narakinenas manušege pro vasta, numa Ňi pro jile pes šoha naphandenas...

Vašo Kaneskero sas akada đives nek phareder savo predžidila andro peskero terno, charno dživipen. Zasovelas bara dukhatar pro dumo, tha vasta, numa sig zasufa. O verdan džalas rataha, dromeha, pre lede bara u andre leskero šero uľine duj sune. Eršejno sas paloda kaj arakhelas čak romen bachtalen. Savore sne lošale, gilavenas peske, asanas pre peste. Čingerenas ovocis rukhendar – agacendar, save barenas pašes pašo drom u pijenas žužo paňori. Sne šukarores urade gedenca u kaj avle odoj len o manuša užarenas šukaribnaha, thaj gilavenas peske jekhenaes lenca. Nadro dujto suno dikhľa peskera baratkiňa – ola terňa gadžikaňi rakľora – chulajeskera čhajora. Pal pale dikhľa lakero muj. Igen pes jov leske pačinelas. Lakeri cipa sas paňori, ajsi šukarori. Gondojinelas peske, či hiňi ajsi šukarori pre calo lakero deštos. Lakere šukar balora, sivutne jakhora sar biršindeskere zejgoskere korthora sne u o vušta barvenca sar ola malinici. Sas aver sar o čhaja leskere taboristar. Delas pes leske suno, kaj hino barvalo čhavo sabo peske džal vurdaneha duj parne grajenca vaš lake. Hino urado sar pro solacharipen. O chulaj la chulaňaha ačhen pašo khero čhivkeren pro manuša save avle pro bijav ciknore luludora – vragici... Kajse sune, pherade bare bachtalipnaha. Mukas les kaj te del kala sunore. Pal kalo đives te avel raťi pheradi vudutoha.

*Napisal: Koloman Cicko,
preklad: Marián Balog*

Pripomínanie holokaustu Rómov: projekt Ma bisteren!

Občianske združenie In Minorita sa od roku 2005 venuje téme pripomínania rómskeho holokaustu. Za viac ako desať rokov sme sa v spolupráci s rôznymi inštitúciami podieľali na desiatkach aktivít a podujatí. Ukazuje sa, že táto téma je stále veľmi aktuálna, lebo popierači holokaustu spochybňujú obete i dôvody perzekúcií. V Európe silnejú nacionalistické hlasy, volajúce po ráznom prístupe k menšinám, po násilnej asimilácii a exkludovaní „neprispôsobivých“. A tak ciele projektu – posúvať poznanie o holokauste Rómov, pripomínať perzekúcie a pracovať s rôznymi cieľovými skupinami – zostávajú stále aktuálne.

V rokoch 2005 – 2007 sme spolupracovali pri osadení siedmich pamätníkov na miestach perzekúcií Rómov. Prvý pamätník bol osadený 2. augusta 2005 v Banskej Bystrici v Múzeu SNP. Je symbolickým miestom pripomínajúcim všetky príkoria, ktoré sa Rómom počas druhej svetovej vojny stali. V Lutile pamätník pripomína „stratenú“ rómsku komunitu, ktorú v decembri 1944 z obce vyviedli, niekoľko dní ju väznili a pravdepodobne zavraždili v Dolnom Turčeku. Na mieste hromadného popravniska v Nemeckej je osadený ďalší z pamätníkov, ktorý pripomína osudy jednotlivcov zavraždených na tomto mieste. Pamätník osadený na železničnej stanici v Hanušovciach nad Topľou je pripomienkou na nútené práce, ktorým boli v pracovných útvaroch vystavení rómski muži. V Hanušovciach nad Topľou bolo sídlo najväčšej siete pracovných útvarov na Slovensku. V rokoch 1941 – 1943 niekoľko tisícok rómskych mužov pracovalo na stavbe železničnej trate Prešov – Strážske.

Južné územia dnešného Slovenska boli po roku 1938 Viedenskou arbitrážou pričlenené k Maďarsku, aj tu však dochádzalo k perzekúciám a likvidácii Rómov. V čase Vianoc 1944 bolo v obci Slatina, v okrese Levice, nemeckými vojakmi zavraždených 60 rómskych mužov, žien a detí. Ich osud pripomína pamätník na cintoríne.

Samostatný pamätník bol v roku 2006 osadený aj na židovskom cintoríne vo Zvolene. Okrem symbolického prepojenia poroby Rómov a Židov, pamätník pripomína aj osudy Rómov z Podpoľania. Po potlačení Slovenského národného povstania odišlo veľa Rómov medzi partizánov. Viaceré rómske komunity partizánske hnutie podporovali materiálne, čo sa mnohým stalo osudným. Pri podozrení zo spolupráce boli jednotlivci, ale aj celé komunity zadržané. K popravám dochádzalo bez súdu.

Posledný z pamätníkov je osadený v lesoch nad Dubnicou nad Váhom, kde sú pochovaní Rómovia internovaní v zaisťovacom tábore. Tábor vznikol v novembri 1944 na mieste pracovného útvaru, v priebehu pár týždňov bolo do tábora internovaných asi 700 Rómov – mužov, žien a detí, ale aj starých a chorých. V tábore vypukla epidémia škvrnitého týfusu, čo zabránilo deportáciám do vyhladzovacích táborov mimo územia Slovenska, ale 26 chorých bolo vo februári 1945 zastrelených.

Každý rok – vždy 2. augusta, organizujeme pietny akt v Banskej Bystrici, aby sme pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu na tomto celoslovenskom podujatí vzdali úctu všetkým, ktorých sa dotkla akákoľvek perzekúcia.

Je našou snahou okrem pripomínania aj rozvíjanie poznania, venujeme sa výskumu a popularizácii témy holokaustu Rómov u nás.

V roku 2015 spomenul autor hlavného prejavu v Banskej Bystrici aj osud Rómov zo Sásovej: „...na území dnešnej veľkej Banskej Bystrice, v niekdajšej samostatnej obci

Zomrel historik rómskeho holokaustu Ctibor Nečas

Po vianočných sviatkoch sme sa 27. decembra 2017 rozlúčili v obradnej sieni Ústredného cintorína mesta Brno s významným moravským historikom, emeritným profesorom Masarykovej univerzity Ctiborom Nečasom. Viac ako štyridsať rokov sa zaoberal dejinami Rómov, najmä však rómskym holokaustom v období druhej svetovej vojny. Jeho strata sa dotkla nielen historikov, ale aj všetkých bádateľov – romistov, ktorí sa zaujímajú o dejiny Rómov v bývalom Československu. Škoda len, že poslednej rozlúčky s ním sa zúčastnili zo Slovenska len dvaja ľudia.

Ctibor Nečas sa narodil 26. júla 1933 v juhomoravskej dedinke Rakvice, v roku 1957 absolvoval štúdium dejín a českého jazyka na Masarykovej univerzite v Brne. Po niekoľkoročnom pedagogickom pôsobení v Ostrave sa opäť vrátil do Brna, aby tam prednášal dejiny na pedagogickej a neskôr filozofickej fakulte tamojšej univerzi-

ty. Jeho vedecký záujem bol už na začiatku sedemdesiatych rokov zameraný na štúdium azda najsmutnejšej kapitoly novodobých rómskych dejín. Dlhodobý, systematický výskum uskutočňoval v českých a slovenských archívoch. Korešpondoval so Slovenským zväzom protifašistických bojovníkov a s predstaviteľmi obcí, v ktorých sa počas vojny odohrali tragické udalosti dotýkajúce sa miestnych Rómov. Takto získané údaje publikoval najprv v čiastkových štúdiách.

Rómov na Slovensku sa dotýkali príspevky *Pracovní tábory tzv. asociálů a Cikánů na východním Slovensku v roce 1942* (Nové obzory, 17, 1975), *Diskriminace a persekuce slovenských Cikánů v letech 1939 – 1945* (Nové obzory, 19, 1977) a ďalšie príspevky v regionálnych a odborných periodikách (Vlastivedný zborník Považia, 13, 1978, Obzor Gemera, 10, 1979, Tereziánske listy, 10, 1980). Výsledky svoj-

ho štúdia potom zhrnul v monografii *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939 – 1945* (Brno, 1981). V dôsledku vtedajšej tabuizácie tejto témy bola publikácia ťažko dostupná (vyšla v nízkom náklade a nedostala sa do predajní ani do knižníc) a nemohla sa tak dostať do širšieho povedomia verejnosti. Až po politickej zmene v roku 1994 vydal Ctibor Nečas obšiahlu publikáciu *Českoslovenští Romové v letech 1938 – 1945*, ktorá z formálneho hľadiska zachováva štruktúru monografie z roku 1981, je však podstatným rozšírením pôvodného textu a doplnením o najnovšie výsledky autorovho bádania. Takmer polovica publikácie (spolu 71 strán a poznámkový aparát) je venovaná osudom Rómov na území Slovenska – diskriminačným legislatívnym opatreniam, pracovným útvarom, masovým popravám. Táto publikácia je základným dielom pre poznanie osudov Rómov počas druhej svetovej vojny a vý-

chodiskom pre ďalšie, aj keď dnes už iba doplňujúce, bádanie tejto témy.

Pre poznanie dejín českých a moravských Rómov sú významnými výstupmi prof. Nečasa publikované zoznamy internovaných Rómov v tzv. cigánskych táboroch v juhočeských Letoch a moravskom Hodoníne u Kunštátu – *Andr'oda taboris, Věznové protektorátních cikánských táborů 1942 – 1943* (1987) a zoznamy rómskych väzňov v koncentračnom tábore Auschwitz – *Aušvicate bi kber báro, Čeští věznové cikánskeho tábora v Osvětimi II – Brzezince* (1992), umožňujúce rekonštruovať osudy konkrétnych rómskych rodín.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje publikácia *Žalující píseň* (1993), ktorú prof. Ctibor Nečas pripravil spolu s významným moravským folkloristom prof. Dušanom Holým. Zamerali sa tu na okolnosti vzniku a rozšírenia piesne *Aušvicate bi kber báro* (V Osvienčime je veľké väzenie); publikované sú tu aj

Sásová sa tamojší Rómovia aktívne zúčastnili Slovenského národného povstania. V radoch partizánov boli aj Gustáv Bučko a Štefan Bučko, ktorí padli v bojoch pri Martine-Priekope. Tragická udalosť sa tu odobrala v novembri roku 1944, kedy zajali šesť rómskych mužov, ktorých odviekli do väznice Krajského súdu v Banskej Bystrici. Keď za nimi prišli štyri ženy – manželky a príbuzné, ktoré im priniesli stravu a potrebné osobné veci, skončili aj ony vo väzení. Z čoho ich obvinili nevieme, možno zo spolupráce s partizánmi, tak sa to stalo vo viacerých prípadoch, aj keď takéto obvinenie mohlo byť vykonštruované. Aký osud ich stihol, dokázala po vojne exhumácia masového hrobu v Kremničke, kde boli nájdené ich telá. Obetami zo Sásovej sa stali aj Ján Bučko, ktorého nemeckí vojaci zastrelili v Kostiviarskej a Štefan Bučko, ktorý zahynul pri mýnometnom ostreľovaní obce nemeckými vojakmi. V areáli Materskej školy na Sásovskej ceste č. 21 sa nachádza pamätník, na ktorom sú uvedené mená a vek zavraždených sásovských Rómov. “

Práve zviditeľnenie mena každého zavraždeného je veľmi dôležitým momentom pripomínania holokaustu Rómov. Z iniciatívy Pavla Klinca z Dúbrav, syna a brata Rómov z Dúbrav zavraždených a pochovaných na židovskom cintoríne vo Zvolene, sme v roku 2015 pristúpili k doplneniu pamätníka. Na vnútorný múr židovského cintorína vo Zvolene sme osadili tabule s menami zavraždených Rómov z Podpoľania, konkrétne z lokalít Detva, Dúbrava, Hriňová, Podkriváň – Dolná Bzová, Víглаš. Od roku 2015 pri príležitosti Medzinárodného dňa ľudských práv organizujeme aj spomienkové podujatie vo Zvolene. Výpočet mien nemusí byť konečný, ale aj viac ako 70 rokov po skončení vojny vydávajú archívy, ale hlavne obecné kroniky a osobné spomienky, svedectvá o zavraždených. Napríklad v roku 2016 sa podarilo doplniť informácie o osude rómskych mužov z osady Dolná Bzová, patriacej k obci Podkriváň. Arne Mann vo svojom príhovore v roku 2016 uviedol: „*Dňa 11. novembra 1944 prišla do obce jednotka nemeckých vojakov a zobrala všetkých rómskych mužov, nielen miestnych, ale aj Rómov z Detvy, ktorí tam boli v tom čase na návšteve – spolu 11 mužov. Ženy ich bládali, našli ich vo Zvolene, ako pracovali pri Hrone strážení nemeckými vojakmi. Pri tretej návšteve Zvolena však už svojich mužov nenašli, povedali im, že ich odviezli na práce nevedno kam. Utrpenie miestnych Rómov však pokračovalo: v januári 1945 sa nemeckí vojaci do Bzovej vrátili a osadu zapálili. Zaznamenané svedectvo zajatého partizána Jána Matúšku z Detvy potvrdilo, že Rómovia z Dolnej Bzovej boli zavraždení, spolu s ďalšími Rómami a Židmi z Podpoľania, na židovskom cintoríne vo Zvolene. Pani Elena Berkýová, ktorá mala v čase tragických udalostí pätnásť rokov sa až po 72 rokoch dozvedela, kde zomreli a kde sú pochovaní jej otec, dedko, krstný otec a ďalší príbuzní.*“

V roku 2016 sme doplnili aj pamätník v Dubnici nad Váhom, tentoraz nešlo o mená zavraždených Rómov, tie sú na pamätníku vytesané už od začiatku. Pred vstupom do areálu závodu sme osadili trojjazyčnú informačnú tabuľu, ktorá návštevníkom prináša historický kontext existencie zaistovacieho tábora v Dubnici nad Váhom.

Od roku 2015 organizujeme pietne akty v Dubnici nad Váhom na mieste cintorína, kde sú pochovaní zavraždení zaistenci z tábora. V roku 2018 sme pietny akt zorganizovali pri príležitosti 73. výročia zavraždenia chorých. Podujatia sa zúčastnil aj brigádny generál Ing. Vladimír Šimko – náčelník Vojenskej kancelárie prezidenta Slovenskej republiky. Prečítal list prezidenta Slovenskej republiky. List prinášame v plnom znení.

Text: Zuzana Kumanová, foto: Arne B. Mann

Príhovor prezidenta SR Andreja Kisku na spomienkovom pietnom akte v Dubnici

Vážení prítomní,
je pre mňa ctou pozdraviť vás v mene pána prezidenta Andreja Kisku a predniesť jeho posolstvo tomuto zhromaždeniu.

„Vážení pán štátny tajomník Krajňák, vážený pán primátor Gašparík, vážená pani Kumanová a ďalší predstavitelia občianskeho združenia In Minorita, dámy a páni, akokoľvek je dnešná spomienka na tragické udalosti bolestivá a ťaživá, som presvedčený o tom, že si uvedomujeme jej význam, ktorý je tak výstižne zhrnutý v krátkom odkaze: Ma bisteren – Nezabúdajme.

Je to odkaz, ktorý nás vracia do minulosti. Do temných dní z vojnových čias, do chvíľ, keď sa v týchto končinách, a nielen tu, ale aj na mnohých iných miestach Slovenska vraždilo. Rómovia našli smrť vo vyhladzovacích táboroch, strieľali ich na hromadných popraviškách i na neznámych miestach, likvidovali ich vo vápenke i na cintorínoch, niektorých zaživa upálili.

Veľa sme sa dozvedeli o beštialitách spáchaných na Židoch. Príkorá, akým boli vystavení Rómovia, sa do povedomia verejnosti dostávali iba postupne. Dodnes sa nevie o všetkých ukrutnostiach a miestach, kde sa odohrali.

Hoci tieto zločiny má na svedomí predovšetkým nacistický režim, ich vykonávatelia našli u nás svojich pomocníkov. Aj to je súčasť našej minulosti.

Ma bisteren je však odkaz, ktorý súvisí aj s prítomnosťou. Fyzickému násiliu na Rómoch predchádzali slová: pseudovedecké teórie o nižšej rase, živienie nenávisti a predsudkov. Zlo a nešťastie, ktoré si dokážu ľudia spôsobiť, sa začína slovom. Slovo má obrovskú silu a slovo nenávisti stálo na začiatku najväčších tragédií ľudstva. Aj

dnes sa na sociálnych sieťach šíria reči o „nenapraviteľných lenivcoch, ktorých musia živiť bieli“, o tom, akí sú „Cigáni totálny odpad“, s ktorým treba už konečne urobiť poriadok. Diskutéri zaslepení negatívnymi emóciami prehliadajú podmienky, v akých sa mnohí Rómovia nachádzajú: živorenie v osadách, v chatrčiach bez teplej vody a elektriny, v krajnej chudobe. Osud vylúčených rómskych komunít je žiaľ jednou zo smutných kapitol dejín modernej Slovenskej republiky. Rómska problematika je tradičnou agendou nielen extrémistov a dnešných fašistov, ale aj politikov, ktorí ponúkajú najmä represie, neuskutočňujú potrebné zmeny, vyvolávajú nedôveru a skepsu a brzdia snahy tých, ktorí sa usilujú veci pohnúť.

Ma bisteren je napokon aj odkaz do budúcnosti. Od čias vojnových hrôz už uplynulo trištvrte storočia. Toto obdobie sa od nás časovo vzdaluje a čoskoro príde deň, keď odídu poslední svedkovia. Nemala by však a nesmie odísť spoločná historická pamäť: práve preto, aby sme si hlbšie uvedomili hodnotu mieru, slobody a demokracie, má zmysel sa vracať k udalostiam, keď namiesto ľudskej blízkosti a občianskej spolupatričnosti prevládla slepá poslušnosť, nenávisť a brutalita. Aj preto dnes spomíname na obeť a skláňame sa pred ich pamiatkou. Aj preto mi dovoľte poďakovať sa organizátorom projektu Ma bisteren i všetkým pedagógom, kultúrnym pracovníkom, občianskym organizáciám a verejným činiteľom, ktorí sa pričínajú o to, aby si pamäť na tie časy uchovali aj mladšie generácie.

Naozaj, nezabúdajme. Osudy Rómov vypovedajú nie iba o nich, ale aj o tých druhých, o Nerómoch, o ich spoluobčanoch. O nás. Tak to bolo v minulosti, tak je to dnes, tak to bude aj v časoch, ktoré ešte len prídu. Ma bisteren je kompas, ktorý nám môže pomôcť lepšie sa zorientovať – a podľa toho aj konať.

dva varianty tejto piesne zaznamenané na Slovensku, spomínajúce tábory v Dubnici nad Váhom (*Dubňicate pašo Váho...*) a Ilave (*Ilavate hi ker báro...*).

Prof. Nečas sa venoval aj starším dejinám, najmä moravských Rómov. Opakovane vyšla jeho vysokoškolská učebnica *Romové v České republice včera a dnes* (1993, 1995). Vynikajúcim dielom pre poznanie dejín Rómov je jeho *Historický ka-*

lendář – Dějiny českých Romů v datech (1997), aké na Slovensku, žiaľ, postrádam. Jednou z jeho posledných prác bola rozsiahla monografia *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945)*, ktorá vyšla v roku 2005.

Napriek dlhodobej vážnej chorobe bol prof. Ctibor Nečas nielen vynikajúcim vedcom, ale aj bezprostredným, šarmantným, vtipným a priateľským človekom. Dokladá to aj situácia z roku 2003, kedy oslavoval svoje sedemdesiate narodeniny. Na slávnosti v Historickom ústave Masarykovej univerzity prevládala srdečná a uvoľnená atmosféra, ktorú vytvoril sám jubilant: kým sa mnohí gratulanti dostavili v slávnostnom oblečení (páni v oblekoch, dámy v spoločenských šatách), pán profesor prišiel vo svetlých nohaviciach, rozhalenke a „kockovanom“ saku, pričom prehlásil, že nejde o oslavu, ale o recesiú.

Pán profesor Nečas nám ako vedec a vzácny človek bude chýbať, určite na neho nezabudneme.

Text a foto: Arne B. Mann

Emanuel Čonka: Musím na sebe pracovať

Emanuel Čonka má 26 rokov, študuje európsku verejnú správu na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Ešte predtým navštívil Ameriku, zdokonalil sa v jazyku a prítvorbil si na štúdium. Má rád dobrodružstvá a stále ich vyhľadáva. Posledné letné prázdniny strávil na gréckom Rodose, kde sa venoval potápaniu a spoznávaniu podmorského sveta. Spoločnosť mu robili jeho priatelia z Brazílie, Indie či Afriky. Momentálne žije v Prabe, kde pracuje. Vo voľnom čase si robí kurz fitness trénera.

Aké bolo detstvo v Stropkove?

Výborné, úžasné. Vôbec ma netrápi to, že som vyrastal v osade. Vlastne som veľmi rád, že som tam vyrastal. Naučil som sa veľa, napríklad vážiť si všetky maličkosti, ktoré prídu do života. Keď človek žije v takom prostredí a je inteligentný, tak ho to musí prinútiť makať na sebe. Druhá varianta je, že to nechá plávať a ide v jednom prúde s ostatnými. Ja som vždy išiel proti prúdu, a preto som ne-

bol veľmi obľúbený medzi mojimi rovesníkmi. Nehanbím sa za to, kde som vyrastal.

Ľudia vás poznajú z relácie Modré z neba. To bolo pred rokmi. Už viete, kto vás vtedy do relácie prihlásil?

Doteraz neviem presnú odpoveď. Nezrodilo sa to v hlavie mojich blízkych, ale som vďačný mojej dobrej kamarátke, že to vzala na seba.

Počas nakrúcania relácie ste odcestovali do Ameriky. Aká bola cesta?

Veľmi dlhá. Každý sa ma pýtal, či som sa bál, ale ja neviem, čoho by som sa mal báť? Mal som devätnásť rokov a bol som prvýkrát vo svete. Dovtedy som nebol poriadne ani v Košiciach a moja prvá cesta viedla hneď do New Yorku. Aj keď som bol ešte neotúkaný, strach som nemal. Mám rád dobrodružstvá.

Aké boli prvé dni v Amerike?

Úprimne? Išiel som tam bez peňazí, takže moje dni boli hladné. Tri dni som nič nejedol,

Korkori

Som korkori,
Kaj hiñi miri dajori?
O jilo man dukhal,
Soske tu man korkora mukfal?
Kaj sal?
Soske manca ade na sal?

Som korkori!
Som ajsi čorori?
Na!
Me som!
Me phirav pal adi luma,
Me džanav te del duma,
Me na som nasvaľi,
Me na som bokhaľi,
Me šunav le čiriklen te gıfavel,
He man tosara o kham uštavel.

Som bachtaľi.
Som korkori?
Na!
O jilo mange marel,
O apsa mange pal o muj peren,
E dukh pal o korkoripen
andre mande merel.

Láska na stromoch kvitne

Tak ako búrka prehrmí,
tak ako ľad sa z kryhy odlomí,
tak ako jedna lastovička leto nespraví,
tak jedna hviezda veľmi nežiari.
Tak ako jednému človeku smutno je,
tak všetko zložit é je.

Temnou ulicou krúžim,
hlavu o stenu búšim.
Po anjelských schodoch
do neba schádzzam do druhého sveta.
Sveta, kde všetko je iné, nevinné a poctivé.
Láska tam na stromoch kvitne.

Prechádzam sa po nebi snov,
tik-tak prekáža nám hlas budíkov,
prebúdza nás z krajiny zázrakov,
kde šibnutím čarovných prútikov,
kúzla nám vyčaria úsmevy od kútikov.

Cítim

Cítim teplo Tvojej dlane,
oheň lásky vo mne planie.
Cítim šťastie z Tvojho snenia,
naše duše spolu súznia.

Bez názvu

Topím sa v kaluži slz,
spomaľuje sa mi pulz,
potia dlane.
Prečo sa to deje, Pane?

Nesnívam sny nereálne,
neočakávam veci nenormálne.
Chcem byť iba šťastná, Pane,
preto k Tebe spínam dlane.

Len Ty dokážeš vyčariť po daždi dúhu,
Ty nás učíš dať blízke mu šancu druhú.

Ja v Teba verím,
po Tvojej láske túžim,
v hĺbke duše smútim.
Životom tápem,
prečo to všetko?
Sama ešte nechápem.

Foto: archív I. H.

sme ako svetlo a tma,
sme ako mesiac a zem,
sme ako soľ a džem,
sme ako čierna a biela,
sme ako málo a veľa,
sme ako noc a deň,
snáď to nie je iba môj sen.

V Tvojich očiach lásku vidím,
z Tvojich pier chvenie cítim.
Si mojím strážnym anjelom,
v bezpečí sa cítim ukryt á
pod Tvojím ramenom.

Sme ako Jin a Jang,

Autorky básní sú členkami Knižného klubu Palikerav, ktorý vznikol v januári 2017 a za tú dobu zverejnil viac ako 160 videorecenzií na knihy od slovenských aj zahraničných autorov. Zámerom vytvorenia knižného klubu bolo ukázať rómskych študentov aj v inom svetle, než len ako skvelých tanečníkov a hudobníkov, ukázať ich z intelektuálnejšej stránky – ako vášnivých knihomoľov, ktorí o prečítanej knihe dokážu hovoriť aj verejne prostredníctvom natočenia videorecenzie, za ktorú si plne zodpovedajú po obsahovej a vizuálnej stránke. Knižný klub Palikerav začínal s tromi dievčatami, no v súčasnosti už knihy recenzuje 17 mladých ľudí, medzi nimi je jeden rómsky chlapec a dokonca deväťročné rómske dievčatko. Knihy členom darúvajú priamo spisovatelia alebo vydavateľstvá, dokonca radi prichádzajú na besedy, ktoré knižný klub usporadúva minimálne raz za mesiac.

Renáta Pankiewicz, podpredsedníčka OZ Ďakujem – Palikerav

iba som bol na vode. No keď šéf zistil, že nemám peniaze, hneď mi dal do ruky doláre, aby som si išiel niečo kúpiť. Prvé dni som sa cítil sám, ale potom to bolo lepšie. Nakoniec som nechcel ísť domov, aj keď som sa tešil na rodinu a priateľov. Keď sa takto spätne na to pozriem, môžem si povedať, že som bol fakt silný – byť sám, 19-ročný, v takom veľkomeste.

Najsilnejší zážitok z Ameriky?

Bol som tam dvakrát. Jeden z najsilnejších zážitkov bol výlet helikoptérou nad New Yorkom, krúžili sme okolo hlavy Sochy slobody.

Ako ľudia v Amerike vnímali vaše rómstvo?

Nevníмали to. Nemal som potrebu každému hovoriť: „Ahoj, volám som Emo a som Róm“. Keď na to aj došlo, tak to bolo pre nich skôr zaujímavé, ale nijako tomu nevenovali pozornosť. Okrem veštenia – pýtali sa ma, či to dokážem.

Majú Rómovia a Američania niečo spoločné?

Okrem toho, že sme ľudské bytosti, asi moc nie. Skôr by som povedal, že Latinoame-

ričania majú s Rómami veľa spoločného. Pár som ich spoznal. Majú s nami dosť spoločného – od temperamentu až po výchovu detí.

Asi nie je bežné, aby sa mladý Róm dostal do Ameriky. Mohlo by sa to podariť aj iným Rómom? Čo by mali robiť?

Jasné, že by sa mohli dostať do Ameriky, ak by chceli. Určite by sa mali začať učiť, pretože bude čas, kedy to budú ľutovať. Titul síce ešte nezaručí úspech, no je lepšie ho mať, ak viete, že budete žiť doma na Slovensku. Ak sa človek vie v živote obracať a je šikovný, tak bude úspešný.

Ako prebiehal váš život po návrate z Ameriky?

Vrátil som sa do školy a zmaturoval som. Prvý rok ma neprijali na vysokú školu, tak som odišiel do Veľkej Británie. Keď som sa vrátil domov, bol som prijatý na Fakultu verejnej správy v Košiciach.

Čo študentské stáže?

Bol som na výmennom pobyte v Aténach, v Grécku. Študoval som tam jeden semester

a bolo tam úžasne. Potom som sa tam vrátil minulý rok kvôli práci, takže Grécko a špeciálne Atény považujem za svoj druhý domov.

Aké boli posledné prázdniny?

Úžasné. Bol som celé leto na Rodose, kde som sa venoval Scuba Divingu, po slovensky potápaniu. Vidieť podmorský svet každý deň je dychvyrážajúce, odporúčam každému.

Ako vznikol tento dobrodružný nápad?

Hľadal som si prácu na leto ešte cez zimu. Najprv som mal ísť do bulharskej Sofie a bol som si istý, že tam pôjdem, no nakoniec mi zavolali, že nie. Potom prišiel rad na Prahu. Všetko vyzeralo nádejne, a potom mi tiež zavolali, že nie. Myslím si, že všetko sa deje z nejakého dôvodu. Rodos bol moja záruka, i keď tam som veľmi nechcel ísť. No nakoniec som išiel a bolo to jedno z mojich najlepších letných období doteraz. Dostal som sa tam cez moju kamarátku z Indie, ktorá tam už predtým pracovala. Celé dni, dva mesiace, sme boli na mori v zátoke na lodi, úžasné.

Sú rozdiely medzi jednotlivými národnosťami, ktoré ste stretli?

Miri baba he o papus

Na arakhľa pes mek ajso manuš,
Sar has miri baba he o papus.
Savoren rado dikhenas,
Nasvaleske pañi podenas.
Le nipenge andre žaľa pomožinenas,
Ñiç vaš oda na užarenas.

O papus zoralo sas,
Savore čhaven rado dikhelas.
Jov sas chulaj baro,
Khere sas len furt koter maro.

E baba andre kuchňa bešelas,
O radijos šunelas.
Le manušenca duma delas,
Andre taška lenge furt vareso pařarelas.

Kamav te avel ajso manuš
Sar has miri baba he o papus.

Nešťastná láska

Láska.
Sú to naše sny v bublinách splasnuté,
je to teória veľkého tresku,
bum-bác a všetko šťastie zrúti sa
ako hrad z piesku.

Karta za kartou sa rúti tmou,
tak ako bociany odlietajú pred zimou,
tak sa ja ukrývam pred Tebou.

Si mojou ukončenou hrou,
hračkou nepotrebnou,
spomienkou v srdci uloženou.

V mojom srdci zanechávaš veľké trhliny,
tak prosím Ťa, z cesty uхни mi,
asi to tak musí byť.
Chcem, aby to bol iba sen zlý,
aby sa to čarami skončilo,
aby zazvonil zvonec a rozprávke bol koniec.

Iveta Horváthová

„Nepoznám krajšiu vôňu ako je vôňa nových kníh a nepoznám krajší pocit ako je listovanie v knihách. Čítanie mi umožňuje prežiť tisíce ďalších životov, kým poézia a moje básne sú naopak spoveďou mojej duše, pocitov a myšlienok, prežitých situácií, ktoré v podobe veršov skladám do básní. Som členkou Knižného klubu Palikerav a vo voľnom čase najradšej čítam knihy, ktorým sa nič nevyrovná. Po bakalárskom štúdiu manažmentu sociálnych služieb na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave v súčasnosti pokračujem v magisterskom odbore sociálne služby a poradenstvo.“

Spoznal som veľmi veľa národností. Na lodi, kde sme pracovali, sme boli každý inej národnosti. Od Portugalcov, Talianov, Španielov, Grékov cez Brazílčanov, Indov až po Afričanov. A oveľa, oveľa viac. Áno, sú rozdiely medzi národnosťami, ale to nás robí výnimočnými a to nás priťahuje jedného ku druhému, že sme iní.

Ako vnímate svoje rómstvo?

V prvom rade sa za to nehanbím, a to je dôležité. Nemám sa prečo hanbiť a tajiť to. Čo je na tom zlé?

Kde žijete dnes?

Bývam v Prahe, pracujem tu a cítim sa tu fajn. Praha je krásna. Je tu veľa cudzincov, takže je to multikultúrne mesto a hlavne krásne, jedno z najkrajších na svete.

Prezradíte nám svoje ďalšie plány?

Mám ich hneď niekoľko, ale nechcem ich povedať nahlas. No prezradím, že sa chystám do jednej exotickej krajiny a onedlho budem musieť vybaviť víza, pretože tam pôjdem pracovať skoro na jeden rok.

Text: Tomáš Sivák

Hosana

Sluha nech sluhom ostane,
boháč nech boháčom je.
Mrzák nech mrzákom ostane,
šťastný nech sa raduje.
Otrok nech otrokom ostane,
slávik nech vyspevuje.

Dieťa nech dieťaťom ostane,
trpiaci nech narieka.
Básnik nech píše básne,
mlčiaci nech mlčia.
Nech všetko toho najvyššieho oslavuje.

Slza trpiaceho básnikom nech poslúži.
Úsmev radujúceho sa nech
pánov obsluhuje.
Práca otrocka nech boháča povzbudzuje.

Spev škovránka nech mrzáka pri živote
udrží.
Bratská láska nech v každom príbytku
zapúšťa svoje korene.
Detská nežnosť nech matky prenasleduje.

Nádej nech umierajúcich posilňuje.
Úcta nech postarších neprekvapuje.
Nech všetko toho najvyššieho oslavuje.

Nech neprávom obvinení dočkajú sa
spravodlivosti.
Nech vedci naďalej skúmajú nepoznané,
piráti nech objavujú poklady zeme.

Nech láska nemá hraníc,
nech strach nás neodrádza,
nech bojujeme za svoje sny,
nech všetko toho najvyššieho oslavuje.

Slabosť nech nahradí odhodlanosť.
Dobrota namiesto lakomstva,
sebeckosť nech nahradí pokora.
Trpezlivosť namiesto nedočkavosti,
skutky namiesto slov.

Viera nech je sprostredkovateľkou
šťastia.
Múdry nech podelí sa svojou múd-
rosťou,
hlupák nech sa neponižuje.

Minulosť nech tvorí dejiny,
prítomnosť nech ovplyvňuje budúcnosť.
Nech všetko toho najvyššieho oslavuje.

Len on víťazoslávne vládne svetu,
šach mat pre tvoriteľa.
Len on víťazoslávne vládne svetu,
nech ho zveľbuje všetko tvorstvo.

Vdýchol život, večný život pre boží národ.
Kto je boží národ?

Slová prorokov neriadia sa zákonom.
Porušujú pravidlá,
poslušnosť im však nechýba.

Každá almužna spasí svet.
Znamenie kríža odvahu prebúdza.
Dar krídel, bez krídel, pocit samoty,
opakom je pocit slobody.

Prišiel, odišiel, ale vráti sa,
koniec sveta, začiatok sveta.

Jeho kráľovstvo má svojho kráľa,
poddaní či zemanía, vstúpte kresťania.
Čisté srdce prednosť má,
bez vstupenky, vstúpte kresťania.
Hosana Bohu v nebi, hosana nech znie...

Bijem na poplach

Zrada vlastného srdca,
pripraví nás o posledný dúšok nádeje.
Závisť vylieza na povrch,
prípravná fáza na zmenu,
druhoradá myšlienka,
horkastý nápoj bolesti,
prahne po šanci.
Prásk, bublina, prásk,
správne rozhodnutie,
zaváži viac ako púha zbabelosť.
Zložitost slov,
chop sa výzvy,
rozlúšti tento sled myšlienok.
Odvala, trpezlivosť, boj sa práve začína
teraz...
Nezabúdaj na následky svojho konania,
zbav sa púšiteľa.
Vzchop sa, stoj nohami pevne na zemi,
natiahni obe ruky,
vytiahni sa z tej priepasti.
Tvoja duša volajúca o pomoc,
sama bez akéhokolvek poznania,
neprestávaj žiť, začni žiť!

Hľadá sa vinník

Zvolala plná zúrivosti,
zviazali ju putami trpkosti.
Hlas ženy,
nie to tuláka?
Bez povšimnutia,
bez súcitu,
odchádza mrzácka.
To bolí, to páli,
červené more.
Neprestáva to bolieť!
Soľ nad zlato.
Stúpil kráľ do blata,
žiadna odplata.
Ranná zora,
ohriala žobráka.
Samota, ona za to môže,
nie je to klam?
Pýta sa sám seba tyran.
Pozýva nás nešťastná vdova,
na smútočný kar.

Prečo?

Prečo si ľudia ubližujú,
prečo sú bezcitní,
nie sú k sebe úprimní.
Prečo?

Ako je možné,
že mám strach pred šťastím?
Ako je možné,
že neexistuje nik, kto mi rozumie?
Ako je možné,
že nedokážem veriť už ani samej sebe?

Prečo neverím,
že jestvuje niečo ako láska?
Prečo som netrepežlivá?

Prečo som nedočkavá?

Utekáme, hoci nevieme,
pred kým a pred čím,
nedokážeme sa zastaviť.
Padáme do hlbkej priepasti
plnej trpkosti.
Postupne sa vytráca i naša
posledná nádej.

Prečo sa život nedá prirovnať
k rozprávke?
Prečo majú ľudia pocit,
že je ľahšie umrieť, než žiť?
Prečo chceme poznať odpovede,
i keď ich nechceme počuť?
Tak prečo?

Odtieň sýtočervenej

Keď stretneš lásku úprimnú,
vrásky pominú,
slová zaniknú,
sľuby sa stratia,
Je to láska?

Prameň pocitov vyviera na povrch,
objatie skutkov hrejivé,
čása postriebrená,
ľudské srdce zbystří pozornosť,
má farbu nevidanú.

Dôkazom lásky je mesiac máj,
tak sa poponáhľaj,
prekroč bariéru strachu.
Pohol sa klas obilia,
ľuďom už viac nechýba obživa.

Zanechaj svoje detské spomienky,
žiť pre spomienky neznamená žiť.
Žiť pre nežné okamihy,
pre ne sa oplatí žiť!
V zrkadle nežná tvár,
ružovučké líčka dievčatka,
očká nemluvniatka.

Dobrovoľný vstup,
otvára sa brána do neznáma,
dva tiene, jedno srdce,
láska je pocená,
že aj ona je pozvaná.

Ružová farba mora zmenila odtieň,
zmenila pohľad dievčatka.
Jej život zmenila láska,
z dievčatka žena krásna.

Lýdia Pompová

„Študujem učiteľstvo biológie a chémie
v Nitre, som v poslednom ročníku ma-
gisterského stupňa. Vo voľnom čase čí-
tam knihy, lebo mi ponúkajú to, čo ne-
nájdem nikde inde, len v nich.
Dobrodružstvo, nádej, lásku, strach –
v knihách je možné všetko. Poézia je vý-
poveďou duše a ja som nadšená z každej
básne, ktorú vymyslím, lebo prekvapu-
jem samu seba.“

Pravá láska

Ten pocit, že na vás niekto túžobne čaká,
ten pocit, keď všetko má zrazu zmysel,
bežného smrteľníka tak veľmi láka,
okúsiť ju aspoň raz,
a možno i stotisíckrát,
zas a znova, až do vyčerpania.

Stretli sa dve spriaznené duše,
spojili sa v jedno,
úžasné božské splnutie,
súzvuk dvoch tiel,
dve srdcia a jedno telo,
stvorila sa láska.
Bol to boží zámer?

Poznať to, zjavná vec,
keď dvaja žijú len jeden pre druhého,
otázka je márna,
hádanka tak sladká,
málo platná.

Ten pocit, keď máte komu dôverovať,
komu sa zveriť,
ten pocit, keď aj ticho znamená veľa,
ten pocit, keď sa máte o koho oprieť,
vzájomne sa istíť,
keď sa dvaja ľúbia,
porozumeniu sa sľúbia.

Navždy spolu, bez výčitek,
ak máš niekoho rád,
skús sa naňho usmiať,
len tak, bez zábran,
láska čistá, láska vlúdna,
pokorná a predsa dobrodružná.

Ak chceš zažiť niečo viac
a chceš ju spoznať,
stačí trpezlivosť,
vyzbroj sa ňou,
oplatí sa vydržať,
ja tomu verím,

začni veriť aj ty.

Boh je láska, a láska je Boh,
keď ťa stretne láska,
našiel si ďaleko viac,
váž si každý okamih,
váž si čas, kedy môžeš byť s ňou.

Skús život bez nej,
skús život s ňou –
vidíš ten rozdiel?

Je tu pre nás,
svetom napádaná, ale predsa taká žiadaná,
vo svete plnom nenávisťi, nedôvery,
pýchy či predsudkov,
má predsa v ňom svoje miesto – lieči...
Vylieči každú ranu,
aj keď ťa nezbaví bolesti,
dokáže ju zmierniť,
len s ňou je možné trpieť s radostou.

Je to ona.
O slávu nežiada, potrebuje len teba,
ľudskú bytosť,
chce ťa zachrániť,
nemaj obavy,
jej úmysly sú čisté sťa nevinná detská
duša.

V tom najkrutejšom boji,
je vždy na strane dobra –
potrebuješ viac dôkazov?

Kde bolo tam bolo, bol raz jeden pocit,
tak reálny, a tak živý.
Kde bolo tam bolo, bola raz jedna
pravá láska...

Rezort vnútra pomôže obciam s vysporiadaním pozemkov pod rómskymi obydliami

Bratislava, 7. 4. 2017 – Obciam, ktoré majú na svojom území rómske obydliá, pomôže Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky s vysporiadaním pozemkov. Umožní mu to Národný projekt Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách, na ktorý je z Európskej únie vyčlenená alokácia 2 652 000 eur. Budúcim prijímateľom národného projektu je Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Ministerstvo vnútra je sprostredkovateľským orgánom pre Operačný program Ľudské zdroje (OP ĽZ).

Hlavným cieľom projektu je podporiť vysporiadanie pozemkov v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít (MRK). Aktivitu projektu možno vykonávať na území 150 obcí v siedmich krajoch Slovenska, výnimkou je Bratislavský kraj. „Podpora bude smerovať k vysporiadaniu právnych vzťahov k pozemkom pod rómskymi obydliami v rómskych osídleniach, a to v zmysle platnej legislatívy. Tak, aby bolo obyvateľom marginalizovaných rómskych komunít umožnené nadobudnúť k pozemkom pod ich obydliami taký právny vzťah, ktorý im umožní následnú legalizáciu nimi obývaných stavieb alebo im umožní postaviť nové legálne obydliie,“ vysvetlila generálna riaditeľka sekcie európskych programov ministerstva vnútra Adela Danišková. Druhou možnosťou je, že k pozemkom pod obydliami nadobudne právny vzťah obec, ktorá na nich zrealizuje opatrenia prispievajúce k zvýšenej kvalite podmienok bývania príslušníkov

rómskej komunity. Pôjde napríklad o možnosť zriadenia prístupu k inžinierskym sieťam alebo k pitnej vode.

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity ako prijímateľ národných projektov ponúka toto riešenie ako súčasť komplexného balíka opatrení pre tieto obce. V rovnakých lokalitách podporuje terénnu sociálnu prácu a prácu v komunitných centrách, bude podporovať aj asistentov v škôlkach. „Atlas rómskych komunít identifikoval na Slovensku 8 192 nelegálnych obydlií, ktoré sa najviac vyskytujú v najsegregovanejších a najmenej rozvinutých rómskych osídleniach. Dôsledkom nevysporiadaných pomerov je, že takéto obydliá nie je možné pripojiť na technickú vybavenosť, akou je napríklad vodovod, kanalizácia či plyn. Takýto stav má za následok nízky štandard kvality a hygieny bývania s nepriaznivými dopadmi na zdravotný stav a celkovú kvalitu života,“ uviedol splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ábel Ravasz. Vysporiadanie právnych vzťahov k pozemkom je pritom nevyhnutným predpokladom pre následnú legalizáciu stavieb, a tiež rozvoj technických a hygienických podmienok bývania obyvateľov marginalizovaných rómskych osídlení, ale aj pre zlepšenie ich vzdelanostnej úrovne či zamestnateľnosti.

(red, TS)

Splnomocnenec vlády pre rómske komunity predložil vláde správu o svojej činnosti prvý raz od roku 2012

Bratislava, 14. 6. 2017 – Ábel Ravasz 14. júna 2017 predložil na rokovaní vlády Správu o činnosti splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity za rok 2016 a Monitorovaciu

správu plnenia stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 za rok 2016. Vláda na zasadnutí vzala obidve správy na vedomie.

Správa o činnosti splnomocnenca je dokumentom, ktorý informuje vládu o aktivitách splnomocnenca a jeho úradu za uplynulý rok. Napriek tomu, že splnomocnenec je povinný takúto správu predkladať každoročne, správa o činnosti bola predložená prvýkrát od roku 2012.

Ábel Ravasz bol do funkcie splnomocnenca vlády menovaný uznesením vlády zo 6. apríla 2016. Od svojho nástupu do funkcie sa zamerával na reorganizáciu úradu, aby mohol úrad plniť svoju funkciu v oblasti integračnej politiky vlády.

Súčasťou reorganizácie bolo posilnenie regionálnych kancelárií, zvýšenie ich počtu z piatich na desať a súčasne zvýšenie počtu zamestnancov úradu v regiónoch. Po prvýkrát počas existencie úradu je v regiónoch viac zamestnancov, ako v centrále v Bratislave. „Myslím si, že je úplne logické, aby sme mali v regiónoch, kde sa odohráva každodenný život marginalizovaných Rómov viac ľudí ako v Bratislave. Regionálni pracovníci sú pre nás zdrojom informácií priamo z terénu, priamym spojením s komunitami a samosprávami, sú veľmi dôležitou súčasťou tímu,“ uviedol Ábel Ravasz.

Splnomocnenec posilnil aj analytický tím úradu. Jeho úlohou je pripravovať legislatívne i nelegislatívne návrhy opatrení, ktoré majú pomáhať integrácii. „Úrad je poradným orgánom vlády, ktorý má o Rómoch najviac informácií a jeho úlohou je tieto informácie spájať do súvislostí a navrhovať riešenia. Mám pocit, že odborná príprava legislatívnych návrhov na úrade mierne viazla, preto som posilnil analytický tím, ktorý má prípravu takýchto dokumentov na starosti.“ Od nástupu Ábela Ravasza sa do parlamentu dostalo už niekoľko legislatívnych návrhov, ktoré majú za cieľ prispieť k lepšiemu spolužitiu.

Predložená monitorovacia správa za rok 2016 dopĺňa správu o činnosti a je dokumentom, v ktorom splnomocnenec hovorí o plnení úloh rezortov zodpovedných za oblasť integrácie Rómov podľa Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Podľa monitorovacej správy malo byť v roku 2016 realizovaných 68 aktivít smerujúcich k integrácii, 26 sa z nich už podarilo splniť, 40 aktivít je v riešení a iba dve aktivity neboli naplnené.

Monitorovacia správa je súčasťou veľkej zmeny v komunikácii s ostatnými orgánmi štátnej správy, ktorá na úrade nastala. „Úrad je poradným orgánom. Ak chceme niekomu radiť, musíme s ním komunikovať a nájsť spoločnú reč. Inak to nejde,“ uviedol Ábel Ravasz na margo vzájomnej komunikácie s orgánmi štátnej správy.

Splnomocnenec teda v krátkom čase po nástupe do funkcie presadil všetky potrebné základné prvky prointegračnej politiky vlády Slovenskej republiky a vytvoril predpoklady pre vzájomnú komunikáciu orgánov štátnej správy v tejto oblasti a pre ďalšie napĺňanie stratégie v nasledujúcich rokoch.

(red, TS)

Zmena kvalifikačných podmienok terénnych pracovníkov dostala zelenú

Bratislava, 20. 10. 2017 – Parlament schválil pozmeňujúci návrh z dielne Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity týkajúci sa kvalifikačných podmienok terénnych sociálnych pracovníkov a komunitných pracovníkov. Zmena v praxi znamená, že prácu terénneho sociálneho pracovníka, či garanta komunitného centra bude môcť od januára vykonávať aj človek, ktorý ešte nemá vyštudovanú vysokú školu – komunitu však pozná a so sociálnou prácou už má skúsenosti.

„Vedeli sme, aká je situácia v teréne. Vedeli sme, že množstvo ľudí stratilo prácu kvôli sprísneniu podmienok. Tiež sme vedeli, že niektoré komunitné centrá kvôli tejto situácii nefungujú. Rozhodli sme sa urobiť jednoduchú vec a prostredníctvom sociálnych sietí sme ľudí požiadali, aby nám poslali svoje osobné príbehy. Z príbehov sme urobili zbierku, ktorú som potom osobne odniesol na ministerstvo práce. Vnímam to ako hmotné vyjadrenie občianskeho princípu,“ o iniciatíve úradu uviedol splnomocnenec vlády pre rómske komunity Ábel Ravasz.

Jednoduchšie podmienky sa do zákona dostali vo forme výnimky, ktorá bude platiť do roku 2023. Súčasťou tejto výnimky je aj to, že sa sociálny pracovník bude musieť prihlásiť na vysokú školu do septembra 2019.

„Naším cieľom je umožniť ľuďom s praxou a väzbami s komunitou pracovať na pozíciách sociálnych pracovníkov. Zároveň je v našom záujme, aby si títo ľudia zvyšovali kvalifikáciu a ich práca s komunitou naberala na kvalite. Nemyslíme si, že prácu sociálneho pracovníka môže vykonávať ktokoľvek, preto sme zmenu zákona navrhli vo forme dočasnej výnimky,“ dodal Ábel Ravasz.

Komplexnú novelizáciu zákona ešte musí odobriť Národná rada SR na svojej novembrovej schôdzi, účinná bude od budúceho roka. Ďalším krokom je potom zmena nastavenia projektov. Úrad splnomocnenca si od týchto krokov sľubuje otvorenie komunitných centier, ktorým sa doteraz nepodarilo získať garantov a odborných pracovníkov a vznik pracovných miest pre členov komunít. Zapojenie samotných členov komunity do procesov vníma ako základnú podmienku integrácie.

(red, TS)

